

THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN

FACULTEIT GEESTESWETENSCHAPPEN

UNIVERSITEIT UTRECHT

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q0735

© 2020 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD VAN DE PANELVOORZITTER	5
RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING RELIGIEWETENSCHAPPEN, DE BACHELOROPLEIDING ISLAM EN ARABISCH EN DE MASTEROPLEIDING THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN VAN DE UNIVERSITEIT UTRECHT.....	7
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN.....	7
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	8
SAMENSTELLING VAN HET PANEL.....	8
WERKWIJZE VAN HET PANEL	8
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL	13
ORGANISATORISCHE CONTEXT	19
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING - BACHELOROPLEIDING RELIGIEWETENSCHAPPEN	21
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING - BACHELOROPLEIDING ISLAM EN ARABISCH.....	31
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING - MASTEROPLEIDING THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN	41
BIJLAGEN	51
BIJLAGE 1: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	53
BIJLAGE 2: BEOOGDE LEERRESULTATEN	63
BIJLAGE 3: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S	65
BIJLAGE 4: BEZOEKPROGRAMMA	67
BIJLAGE 5: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	68

Dit rapport is vastgesteld op 12 februari 2020

VOORWOORD VAN DE PANELVOORZITTER

Dit rapport bevat de bevindingen van het visitatiepanel Theologie en Religiewetenschappen in uitvoering van de kwaliteitsbeoordeling van universitaire bachelor- en masteropleidingen Theologie en Religiewetenschappen in Nederland.

Het doel van het rapport is drievoudig: de resultaten van de beoordeling van de voorgelegde opleidingen weergeven, mee in het licht van de opvolging van de bestuurlijke afspraken die opleidingen met de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO) hebben gemaakt na de visitatieronde in 2013; terugkoppelen over de duurzaamheid van de interne kwaliteitszorg van de betrokken instellingen en opleidingen; adviezen aanreiken voor de accreditatie van die opleidingen door de NVAO.

Het panel dat de opleidingen in het cluster Theologie en Religiewetenschappen in 2019-2020 heeft bezocht, heeft bij de zeven deelnemende instellingen – Vrije Universiteit Amsterdam, Rijksuniversiteit Groningen, Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam, Universiteit Leiden, Radboud Universiteit en Tilburg University – tweeëntwintig zorgvuldig geprofileerde en goed georganiseerde opleidingen aangetroffen, die zich bewust zijn van het belang van de kwaliteitszorg in opleidingsaanbod en onderwijs. Het panel heeft de diepgaande kennismaking met die opleidingen als bijzonder leerzaam en bemoedigend ervaren.

Het panel heeft zijn werk op voortreffelijke wijze kunnen verrichten. De zelfevaluatierapporten waren doorgaans doordacht samengesteld en vormden een relevante basis voor de eerste kennismaking met de opleidingen, de visie waarop ze steunen, de doelstellingen die ze willen realiseren en de aandachtspunten die ze voor zichzelf bepalen. De grondige gesprekken met de diverse geledingen van de opleidingen tijdens het locatiebezoek waren verhelderend.

Het panel heeft waardering voor de openheid waarmee de instellingen intern in gesprek zijn gegaan over het opleidingsaanbod, de organisatie van het onderwijs en de kwaliteitsborging daarvan. Hierdoor heeft het panel zich een duidelijk beeld kunnen vormen van de kwaliteit van de beoordeelde opleidingen en van de duurzaamheid van de borging daarvan. Het panel hoopt dat zijn rapport bijdraagt aan een helder (zelf)beeld van de betrokken opleidingen en een stimulerende rol mag vervullen in de cyclus van kwaliteitszorg die de instellingen en hun opleidingen krachtig willen verderzetten.

Dank gaat uit naar bestuur, naar academische en administratieve staf, en naar studenten en alumni van de betrokken universiteiten en opleidingen. Hun inspanningen voor de voorbereiding van de visitatie en hun medewerking aan de uitvoering van de beoordeling verdienen waardering.

Verder ben ik zeer erkentelijk jegens de leden van het panel alsook de projectleider en de secretarissen van QANU voor de uitstekende samenwerking, voor hun deskundige inbreng en voor de professionele ondersteuning. Elk van hen heeft vanuit haar of zijn eigen perspectief, ervaring en achtergrond bijgedragen aan het welslagen van de visitatie en aan de totstandkoming van dit rapport.

Aan de betrokken universiteiten en opleidingen wensen we een succesvolle uitvoering van hun opdracht tot vorming van studenten die beslagen zijn op de gebieden van theologie en religiewetenschappen. In een razendsnel veranderende 21^e-eeuwse wereld zonder grenzen is het van groot belang dat universiteiten deskundigen blijven vormen die op verstandige wijze nadenken over religie in haar veelvormigheid en over haar maatschappelijke impact, zodat hun alumni met kennis van zaken breed maatschappelijke en kerkelijke verantwoordelijkheden kunnen opnemen.

Prof. dr. Marc Vervenne
Voorzitter visitatiepanel

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING RELIGIEWETENSCHAPPEN, DE BACHELOROPLEIDING ISLAM EN ARABISCH EN DE MASTEROPLEIDING THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN VAN DE UNIVERSITEIT UTRECHT

Dit rapport volgt het Beoordelingskader Accreditatiestelsel Hoger Onderwijs Nederland voor de uitgebreide opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. september 2018).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN

Bacheloropleiding Religiewetenschappen

Naam van de opleiding:	Religiewetenschappen
CROHO-nummer:	50902
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	Religiewetenschappen
Locatie:	Utrecht
Variant:	voltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Inleverdatum NVAO:	01/05/2020

Bacheloropleiding Islam en Arabisch

Naam van de opleiding:	Islam en Arabisch
CROHO-nummer:	56041
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	Islam en Arabisch
Locatie:	Utrecht
Variant:	voltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Inleverdatum NVAO:	01/05/2020

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen

Naam van de opleiding:	Theologie en Religiewetenschappen
CROHO-nummer:	60824
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	Religie en Samenleving
Locatie:	Utrecht
Varianten:	voltijd, deeltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Inleverdatum NVAO:	01/05/2020

Het bezoek van het visitatiepanel Theologie en Religiewetenschappen aan de Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Utrecht vond plaats op 21 en 22 oktober 2019.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling:	Universiteit Utrecht
Status van de instelling:	bekostigde instelling
Resultaat instellingstoets:	positief

SAMENSTELLING VAN HET PANEL

De NVAO heeft op 29 augustus 2019 ingestemd met de samenstelling van het panel. Het panel dat de bacheloropleidingen Religiewetenschappen en Islam en Arabisch en de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen beoordeelde bestond uit:

- Prof. dr. M. (Marc) Vervenne, emeritus hoogleraar Bijbelwetenschap aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven en ere-rector magnificus van de KU Leuven (België) [voorzitter];
- Prof. dr. T.H. (Hetty) Zock, bijzonder hoogleraar Levensbeschouwing en Geestelijke Volksgezondheid aan de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen;
- Prof. dr. H.C. (Hijme) Stoffels, emeritus hoogleraar Sociologie van Kerk en Godsdienst aan de Faculteit Religie en Theologie van de Vrije Universiteit Amsterdam;
- Prof. dr. A.F. (Ab) de Jong, hoogleraar Vergelijkende Godsdienstwetenschap aan de Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden;
- Prof. dr. C. (Camilla) Adang, hoogleraar Islamitische Studies aan het Department Arabic and Islamic Studies van Tel Aviv University (Israël);
- L.L.M. (Laura) Rolsma, bachelorstudent Religiewetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen en momenteel masterstudent Political Science aan de Universiteit Leiden [student-lid].

Het panel werd ondersteund door drs. L.C. (Linda) te Marvelde, die optrad als secretaris.

WERKWIJZE VAN HET PANEL

De beoordeling van de bacheloropleidingen Religiewetenschappen en Islam en Arabisch en de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen aan de Faculteit Religie en Theologie van de Universiteit Utrecht was onderdeel van de visitatiegroep Theologie en Religiewetenschappen. Wegens de grootte van het aantal deelnemende instellingen, is het cluster opgedeeld in het "grote" cluster, de reguliere instellingen, en het "kleine" cluster, de particuliere instellingen. De visitatie van de bacheloropleiding Religiewetenschappen aan de Universiteit Utrecht viel binnen het grote cluster.

Van september 2019 tot en met januari 2020 beoordeelde het panel van het grote cluster in totaal tweeëntwintig opleidingen aan zeven universiteiten. Het grote cluster bestond uit de volgende deelnemende instellingen: Vrije Universiteit Amsterdam, Rijksuniversiteit Groningen, Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam, Universiteit Leiden, Radboud Universiteit en Universiteit van Tilburg.

Het grote cluster Theologie en Religiewetenschappen heeft de logistieke en praktische begeleiding van de visitatie en de rapportage uitbesteed aan evaluatiebureau QANU. Dr. A.H.A.M. (Alexandra) Paffen begeleidde het cluster als coördinator van QANU. Alexandra Paffen, A.P. (Anke) van Wier MA., dr. F. (Floor) Meijer, drs. L.C. (Linda) te Marvelde, en dr. J. (Jetje) De Groof traden op als secretaris in het cluster Theologie en Religiewetenschappen.

Tijdens de visitatie van de Universiteit Utrecht werd het panel ondersteund door drs. L.C. (Linda) te Marvelde. Zij is door de NVAO als secretaris gecertificeerd.

Het visitatiepanel

Bij de samenstelling van het visitatiepanel is rekening gehouden met de expertise, beschikbaarheid en onafhankelijkheid van de panelleden. Het visitatiepanel bestond uit de volgende leden:

- Prof. dr. M. (Marc) Vervenne, emeritus hoogleraar Bijbelwetenschap aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven en ere-rector magnificus van de KU Leuven (België) [voorzitter];
- Prof. dr. T.H. (Hetty) Zock, bijzonder hoogleraar Levensbeschouwing en Geestelijke Volksgezondheid aan de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen;
- Prof. dr. H.C. (Hijme) Stoffels, emeritus hoogleraar Sociologie van Kerk en Godsdienst aan de Faculteit Religie en Theologie van de Vrije Universiteit Amsterdam;
- Dr. M. (Mariëtte) van den Hoven, universitair hoofddocent aan het Ethiek Instituut van het Departement Filosofie en Religiewetenschap van de Universiteit Utrecht;
- Prof. dr. P.A.P. (Patrick) Nullens, hoogleraar Systematische Theologie aan de Evangelische Theologische Faculteit Leuven (België);
- Prof. dr. A.F. (Ab) de Jong, hoogleraar Vergelijkende Godsdienstwetenschap aan de Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden;
- Prof. dr. C. (Camilla) Adang, hoogleraar Islamitische Studies aan het Department Arabic and Islamic Studies van Tel Aviv University (Israël);
- T.A.J.H. (Tom) van Vilsteren MA, hoofdkrijgsmachtaalmoezenier bij Diensten Geestelijke Verzorging van het Ministerie van Defensie;
- Dr. D.J. (David) Bos, docent Sociologie aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen van de Universiteit van Amsterdam;
- Prof. dr. J.T. (Thijl) Sunier, hoogleraar Antropologie van Religie aan de Faculteit van Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam;
- Prof. dr. M.G.K. (Mirjam) van Veen, hoogleraar Kerkgeschiedenis aan de Faculteit Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam;
- Drs. J. (Jochem) Quartel, vakdidacticus godsdienst/levensbeschouwing aan de lerarenopleiding van de Vrije Universiteit Amsterdam;
- Prof. dr. T (Todd) Weir, hoogleraar Geschiedenis van het Christendom en Moderne Cultuur aan de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen.
- A. (Annemarie) Foppen MA, MSc, alumna van de masteropleiding Theology and Religious Studies (research) en van de masteropleiding Policy, Communication and Organisation en promovenda Religie en Leiderschap aan de Vrije Universiteit Amsterdam [student-lid];
- S. (Simone) Landman BA, bachelorstudent Theologie en bachelorstudent Religiewetenschappen aan de Radboud Universiteit Nijmegen [student-lid];
- L.L.M. (Laura) Rolsma BA, alumna van de bacheloropleiding Religiewetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen en momenteel masterstudent Political Science aan de Universiteit Leiden [student-lid].

Vorbereiding

Op 19 december 2018 vond de voorzitterstraining plaats. Daarbij informeerde QANU de panelvoorzitter over zijn rol tijdens de visitaties. Ook is hij geïnformeerd over de van toepassing zijnde beoordelingskaders, de werkwijze en de planning van bezoeken en rapportage. Het panel kwam voor de eerste keer bijeen in een startvergadering op 7 augustus 2019, waarin de beoordelingskaders, het visitatieproces en de planning aan bod kwamen. Tevens is een werkwijze voor de visitaties afgesproken.

De coördinator stelde een bezoekprogramma op in overleg met de contactpersonen van de faculteit. De faculteit selecteerde vervolgens voor elke gespreksronde representatieve gesprekspartners. Het bezoekprogramma is in dit rapport opgenomen als bijlage 4.

In de aanloop naar het visitatiebezoek aan de Universiteit Utrecht ontving QANU de zelfevaluatie-rapporten van de opleidingen en stuurde deze door aan de panelleden. De coördinator

en panelvoorzitter maakten een selectie van 15 eindwerken van elk van de te beoordelen opleidingen. Deze eindwerken zijn geselecteerd uit een lijst van afgestudeerden over de periode 2016-2019. Daarbij hielden de coördinator en voorzitter rekening met variatie in onderwerpkeuze, afstudeervariant, begeleiding en beoordeling.

De panelleden bestudeerden het zelfevaluatie-rapport, de eindwerken en de bijbehorende beoordelingsformulieren en stuurden hun bevindingen op naar de secretaris. De secretaris verzamelde de vragen en opmerkingen van het panel in een document en verspreidde dit onder de panelleden.

Voorafgaand aan het bezoek hield het panel een vooroverleg waarin de voorlopige bevindingen naar aanleiding van de zelfevaluatie-rapporten, de gelezen scripties en de taakverdeling ter sprake kwamen.

Bezoek

Het visitatiebezoek aan de Universiteit Utrecht vond plaats op 21 en 22 oktober 2019. Tijdens het bezoek bestudeerde het panel aanvullend materiaal. Een overzicht van dit materiaal is te vinden in bijlage 5. Het panel sprak met studenten en docenten, het management en verantwoordelijken, alumni en vertegenwoordigers van de examencommissies. Tevens bood het panel studenten en docenten de gelegenheid om informeel met het panel te spreken tijdens een inloopspreekuur. Van deze gelegenheid is geen gebruik gemaakt.

Het panel beëindigde het bezoek met een intern overleg om de voorlopige bevindingen te formuleren. Ter afsluiting van het bezoek gaf de voorzitter een publieke mondelinge toelichting, waarin hij de voorlopige indrukken en algemene observaties van het panel presenteerde.

Consistentie en ijking

De consistentie in de beoordeling is op diverse manieren geborgd:

1. Het panel is zodanig samengesteld dat de voorzitter en/of een aantal panelleden bij meerdere visitatiebezoeken aanwezig was/waren.
2. De coördinator was, indien mogelijk, aanwezig bij het opstellen van de voorlopige bevindingen aan het eind van elk bezoek;

Rapportage

De secretaris schreef een conceptrapport op basis van de bevindingen van het panel en legde dat vervolgens voor aan de coördinator voor een collegiale toets. Daarna heeft de voorzitter het ontwerp van rapport doorgenomen en aangevuld, om het vervolgens voor te leggen aan de andere panelleden, met het verzoek het rapport te bekijken en van feedback te voorzien. Na verwerking van de feedback en na akkoord van het panel stuurde de coördinator het rapport naar de faculteit met het verzoek om feitelijke onjuistheden te melden. De feitelijke onjuistheden zijn na overleg tussen de coördinator en de voorzitter door de secretaris gecorrigeerd. Vervolgens heeft het panel het rapport vastgesteld en heeft de secretaris het toegestuurd aan de Faculteit en aan het College van Bestuur van de universiteit.

Definitie oordelen

In overeenstemming met het Beoordelingskader 2018 voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs mag worden verwacht van een *associate degree*-, bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Voldoet

De opleiding voldoet op de standaard aan basiskwaliteit.

Voldoet ten dele

De opleiding voldoet in belangrijke mate aan basiskwaliteit op de standaard maar er zijn verbeteringen nodig om volledig aan de standaard te voldoen.

Voldoet niet

De opleiding voldoet niet aan basiskwaliteit op de standaard.

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities gehanteerd voor de beoordeling van de opleiding als geheel:

Positief

Op alle standaarden 'voldoet'.

Positief onder voorwaarden

Standaard 1 'voldoet' en maximaal op twee standaarden een 'voldoet ten dele' waarbij het panel het opleggen van voorwaarden adviseert.

Negatief

In de volgende situaties:

- 'voldoet niet' op een of meer standaarden;
- 'voldoet ten dele' op standaard 1;
- 'voldoet ten dele' op een of twee standaarden waarbij het panel niet adviseert om voorwaarden op te leggen;
- op drie of meer standaarden 'voldoet ten dele'.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Bacheloropleiding Religiewetenschappen

Beoogde leerresultaten

Het panel heeft het profiel, de hoofdoelen en beoogde leerresultaten van de bacheloropleiding Religiewetenschappen bestudeerd en heeft vastgesteld dat het niveau, de oriëntatie en de inhoud van de beoogde leerresultaten voldoen aan de algemene, internationaal geaccepteerde eisen die gesteld worden aan een wo-bacheloropleiding, zoals beschreven in de Dublin-descriptoren.

Het panel spreekt van een helder profiel dat goed aansluit bij de hedendaagse samenleving en bij de nood aan een wetenschappelijke benadering van de functie en werking van religie en zingeving in die maatschappelijke context. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de aandacht die de opleiding heeft voor tradities en religies naast de abrahamitische religies. Daarbij verliest de opleiding het belang van historische kennis om het heden te kunnen begrijpen niet uit het oog. Het panel concludeert verder dat duidelijk is nagedacht over het profiel en dat dit heeft geleid tot een nieuw en ambitieus onderwijsprogramma, dat goed aansluiting vindt bij het Utrechtse religiewetenschappelijke onderzoek. Uit de gesprekken bleek ook dat het profiel gedragen wordt door de docenten. Ten slotte vindt het panel het multidisciplinaire karakter van de opleiding een evidente meerwaarde, evenals de samenwerking met de opleiding Islam en Arabisch.

Onderwijsleeromgeving

Het panel is van oordeel dat gewaarborgd is dat de beoogde leerresultaten binnen het curriculum van de opleiding kunnen worden gerealiseerd. De opleiding realiseert een samenhangend en breed aanbod van vakken waarin voldoende ruimte is voor verdieping en specialisatie. Er is binnen het curriculum sprake van een duidelijke niveauopbouw, en de leerdoelen van de afzonderlijke vakken werken toe naar de uiteindelijke beoogde leerresultaten. Het programma is studeerbaar en coherent en de onderdelen zijn op elkaar afgestemd. Er is groot draagvlak onder de docenten over de invulling en de uitwerking van het programma.

Het eerste studiejaar staat in het teken van het aanleren van basiskennis. Daarbij ligt een duidelijke nadruk op christendom, jodendom en islam. De opleiding komt tegemoet aan de wens van studenten om ook andere religies te betrekken, maar ziet de focus op de drie religies als inhoudelijk passend bij de kennis die de docenten in huis hebben. Daarbij leren studenten vanuit verschillende disciplines kijken. Een kritische kanttekening plaatst het panel bij het aanleren van onderzoeksmethoden. Deze worden geïntegreerd aangeboden als onderdeel van de leerlijn academische vaardigheden. Studenten lijken de verschillende methoden echter niet goed genoeg te herkennen. Het panel beveelt daarom aan om de methoden voor de studenten herkenbaarder en explicieter te maken in het curriculum.

De samenwerking met de opleiding Islam en Arabisch is een evidente meerwaarde. De docenten van beide opleidingen stemmen zaken rond het onderwijs goed met elkaar af. Ook uitwisseling op het gebied van onderzoek vindt regelmatig plaats. In het onderwijs krijgt de samenwerking concreet gestalte door het verzorgen van gezamenlijke cursussen. Islamwetenschap zonder taalcompetentie Arabisch is evenwel onmogelijk. In de opleiding Religiewetenschappen zetten verwijzingen naar het Arabisch en naar Arabische bronnen de studenten dan ook aan om goed na te denken over wat het betekent om met vertalingen te werken.

De oorzaak voor de lage instroom is onbekend. Het panel beseft dat de geringe instroom een algemeen zorgpunt is bij opleidingen die de Nederlandse universiteiten organiseren op de gebieden van theologie en religiewetenschappen. Het panel heeft geconstateerd dat de Utrechtse faculteit acties onderneemt om haar opleidingen meer zichtbaarheid te geven, zowel binnen de universiteit als breder maatschappelijk, om de instroom van goede gemotiveerde studenten te verhogen.

Het panel concludeert dat er sprake is van een betrokken en gemotiveerd docententeam, dat de opleiding vormgeeft en uitvoert. Het panel constateert dat de opleiding met haar docenten beschikt

over alle deskundigheden die nodig zijn om het programma uit te kunnen voeren. Docenten koppelen hun onderzoek aan het onderwijs en zijn duidelijk gedreven om goed onderwijs te verzorgen. Er is ruim voldoende aandacht voor docentprofessionalisering.

Studenten zijn tevreden over hun programma. Ze zijn te spreken over de inhoud en de nauwe binding met het onderzoek, over de diversiteit van gehanteerde werkvormen, over de kleinschaligheid die een intense uitwisseling mogelijk maakt, en over de kwaliteit van hun docenten. Aangezien de opleiding veel ruimte biedt voor eigen keuzes van studenten, is een goede begeleiding bij het maken van keuzes onontbeerlijk. Het panel is onder de indruk van de kwaliteit van de inhoudelijke feedback en begeleiding die studenten ontvangen. Er is evident veel aandacht voor de individuele studenten.

Toetsing

Het panel concludeert dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. Toetsen sluiten goed aan op de leerdoelen en op de beoogde leerresultaten, en er is sprake van een goede spreiding van toetsing. Het panel is ook te spreken over de borging van de toetskwaliteit door vooraf bij iedere toets het vier-ogen principe toe te passen en de controle van de examencommissie achteraf.

De procedures rond de beoordeling van de eindwerkstukken zijn adequaat en docenten maken goed gebruik van het beoordelingsformulier. Hierdoor bevat het formulier duidelijk de bevindingen van de beoordelaar en feedback voor studenten.

Tot slot complimenteert het panel de opleiding met haar examencommissie, die blijk geeft van een zorgvuldige en grondige aanpak. De werkwijze en benadering past bij de opleiding en bij de professionaliteit van de docenten. De examencommissie slaagt er wat het panel betreft in om de kwaliteit van toetsing te bewaken en te garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben behaald.

Gerealiseerde leerresultaten

Na bestudering van de eindwerkstukken heeft het panel geconcludeerd dat deze van voldoende wetenschappelijk basiskwaliteit zijn. Studenten realiseren aantoonbaar de beoogde leerresultaten. Het adequaat kunnen toepassen van methoden is evenwel een belangrijke algemene kritische kanttekening. De opleiding moet hier verbeteringen in aanbrengen, bijvoorbeeld door het versterken van de methodische leerlijn (zie standaard 2).

Het panel oordeelt ook dat alumni voldoende baat hebben bij de opleiding. Het panel adviseert de opleiding deze groep structureler te betrekken bij het onderhouden en verbeteren van de kwaliteit van haar programma.

Bacheloropleiding Islam en Arabisch

Beoogde leerresultaten

Het panel heeft het profiel, de doelen en de beoogde leerresultaten van de bacheloropleiding bestudeerd en heeft vastgesteld dat het niveau, de oriëntatie en de inhoud van de beoogde leerresultaten voldoen aan de algemene, internationaal geaccepteerde eisen die gesteld worden aan een wo-bacheloropleiding, zoals beschreven in de Dublin-descriptoren.

Het profiel van de opleiding komt tegemoet aan de behoefte om de islam niet alleen als religie, maar ook als historisch en maatschappelijk fenomeen te bestuderen, met aandacht voor teksten in de brontaal Arabisch. De opleiding profileert zich als programma dat midden in de samenleving staat en waarbij het heden en het verleden in proportie aan bod komt. Het panel waardeert de verbinding met andere academische opleidingen, zoals Religiewetenschappen. Door de unieke keuze voor de twee basiscomponenten islamwetenschappen en Arabisch ziet de opleiding zich wel uitgedaagd om een goed evenwicht tussen de twee te vinden. Het uiteindelijke doel is dat

studenten het Arabisch dat zij leren ook echt kunnen toepassen. Omdat het leren van Arabisch veel tijd kost, ziet het panel hier wat spanning optreden. Het vraagt de opleiding dan ook de verwevenheid en het evenwicht tussen de twee basiscomponenten aandachtig te bewaken.

Onderwijsleeromgeving

Het panel is van oordeel dat gewaarborgd is dat de beoogde leerresultaten binnen het curriculum van de opleiding kunnen worden gerealiseerd. De opleiding realiseert een samenhangend en breed aanbod waarin voldoende ruimte is voor verdieping en specialisatie. Er is binnen het curriculum sprake van een duidelijke niveauopbouw, en de leerdoelen van de afzonderlijke vakken werken toe naar de uiteindelijke beoogde leerresultaten. Het programma is studeerbaar en coherent en de onderdelen zijn op elkaar afgestemd.

Het panel concludeert dat studenten een bijzonder mooi en uniek programma in Utrecht volgen. Maar het ziet ook dat de opleiding zoekende is naar het juiste evenwicht en naar integratie tussen de twee componenten, Arabisch en islamwetenschap. De vraag naar de verhouding en integratie tussen deze twee basiscomponenten is een wezenlijke vraag. Daar komt bij dat de opleiding voor het Arabisch taalonderwijs ook lijkt te zoeken naar de best mogelijke invulling. Arabisch wordt nu beschouwd als een instrument om bronnen te kunnen raadplegen. Maar studenten lijken niet genoeg overzicht van de bronnen te hebben of voldoende taalvaardigheid om ze ook echt te kunnen gebruiken. Ook vragen studenten om meer aandacht voor vaardigheden als spreken en luisteren, en oefening met bijvoorbeeld journalistieke teksten. De opleiding biedt studenten veel opties om hun Arabisch te verbeteren, en daarbij hebben de Egypte- en Marokko-minoren overduidelijk de grootste impact. Het panel complimenteert de opleiding met deze minoren. Ze zijn van grote meerwaarde voor de studenten.

Een belangrijk en kritisch werkpunt plaatst het panel bij het aanleren van onderzoeksmethoden. Deze worden geïntegreerd in de cursussen aangeboden. Ze lijken door studenten echter niet goed genoeg herkend te worden (zie Standaard 4). Het panel beveelt daarom aan om de methoden voor de studenten herkenbaarder en explicieter te maken in het curriculum.

De samenwerking met de opleiding Religiewetenschappen is van evidente meerwaarde. De docenten van beide opleidingen stemmen zaken rond het onderwijs goed met elkaar af. Ook uitwisseling op het gebied van onderzoek vindt regelmatig plaats. In het onderwijs krijgt de samenwerking concreet gestalte door het verzorgen van gezamenlijke cursussen.

De oorzaak voor de lage instroom is onbekend. Het panel beseft dat de geringe instroom een algemeen zorgpunt is bij opleidingen die de Nederlandse universiteiten organiseren op de gebieden van theologie en religiewetenschappen. Het panel heeft geconstateerd dat de Utrechtse faculteit acties onderneemt om haar opleidingen meer zichtbaarheid te geven, zowel binnen de universiteit als breder maatschappelijk, om de instroom van goede gemotiveerde studenten te verhogen.

Het panel concludeert dat er sprake is van een betrokken en gemotiveerd docententeam, dat de opleiding vormgeeft en uitvoert. Het panel constateert dat de opleiding met haar docenten beschikt over alle deskundigheden die nodig zijn om het programma uit te kunnen voeren. Docenten koppelen hun onderzoek aan het onderwijs en zijn duidelijk gedreven om goed onderwijs te verzorgen. Er is ruim voldoende aandacht voor docentprofessionalisering.

Toetsing

Het panel concludeert dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. Toetsen sluiten goed aan op de leerdoelen en op de beoogde leerresultaten, en er is sprake van een goede spreiding van toetsing. Het panel is ook te spreken over de borging van de toetskwaliteit door vooraf bij iedere toets het vier-ogen principe toe te passen en de controle van de examencommissie achteraf.

De procedures rond de beoordeling van de eindwerkstukken zijn adequaat en docenten maken goed gebruik van het beoordelingsformulier. Hierdoor bevat het formulier duidelijk de bevindingen van de beoordelaar en feedback voor studenten.

Tot slot complimenteert het panel de opleiding met haar examencommissie, die blijk geeft van een zorgvuldige en grondige aanpak. De werkwijze en benadering past bij de opleiding en bij de professionaliteit van de docenten. De examencommissie slaagt er wat het panel betreft in om de kwaliteit van toetsing te bewaken en te garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben behaald.

Gerealiseerde leerresultaten

Na bestudering van de eindwerkstukken heeft het panel geconcludeerd dat deze van voldoende wetenschappelijk basiskwaliteit zijn. Studenten behalen aantoonbaar de beoogde leerresultaten. De interactie tussen de twee basiscomponenten van de opleiding, islamwetenschappen en Arabisch, komt niet tot uiting in de eindwerkstukken, net zoals het gebruik van Arabische bronnen. Dit zijn ook geen harde eisen van de opleiding. Het panel merkt desondanks op dat hier nog winst te behalen valt. Het adequaat kunnen toepassen van methoden is een algemeen punt waar de opleiding nog verbeteringen in aan moet brengen. Hiervoor zal een verdere versterking van de methodologische leerlijn noodzakelijk zijn (zie standaard 2).

Het panel oordeelt dat alumni voldoende baat hebben bij de opleiding. Het panel adviseert de opleiding deze groep structureler te betrekken bij het onderhouden en verbeteren van de kwaliteit van haar programma.

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen (Religie en Samenleving)

Beoogde leerresultaten

Het panel heeft het profiel, de doelstelling en de beoogde leerresultaten van de masteropleiding bestudeerd en heeft vastgesteld dat het niveau, de oriëntatie en de inhoud voldoen aan de algemene, internationaal geaccepteerde eisen die gesteld worden aan een wo-masteropleiding, zoals beschreven in de Dublin-descriptoren. Het panel waardeert de zeer concreet geformuleerde beoogde leerresultaten. Het is duidelijk dat deze gebaseerd zijn op een heldere visie.

Het panel vindt dat de opleiding een helder en duidelijk profiel heeft, met een mooie onderverdeling tussen religiewetenschappen en islam. Het profiel is realistisch en getuigt van een juiste inschatting van het belang van religiewetenschappen in de hedendaagse sterk gesecculariseerde West-Europese samenleving, waarin het religieuze landschap grondig is dooreengeschud en hertekend.

Onderwijsleeromgeving

Het panel is van oordeel dat gewaarborgd is dat de beoogde leerresultaten binnen het curriculum van de opleiding kunnen worden gerealiseerd. De opleiding realiseert een samenhangend en breed aanbod waarin voldoende ruimte is voor verdieping en specialisatie. De leerdoelen van de afzonderlijke vakken werken toe naar de uiteindelijke beoogde leerresultaten. Het programma is studeerbaar en coherent en de onderdelen zijn op elkaar afgestemd.

De inhoudelijke keuzes die de opleiding heeft gemaakt zijn zinvol. De opleiding houdt goed vast aan de expertise die ze in huis heeft: christendom, jodendom en islam. De opleiding is kleinschalig, en dat waarderen de studenten zeer. De diversiteit van de studentenpopulatie betekent dat docenten niet uit kunnen gaan van dezelfde voorkennis bij alle deelnemers. Hoewel docenten zich hier bewust van zijn, is het een voortdurend werkpunt om ervoor te zorgen dat het gewenste niveau bereikt en behouden wordt. De samenwerking met de Universiteit van Amsterdam is van evidente inhoudelijke meerwaarde. De opleiding werkt aan het oplossen van enkele organisatorische kwesties om het proces soepeler te laten verlopen.

Studenten leren via klassieke kanalen, maar ook met uitdagende opdrachten, zoals veldonderzoek en focusgroepen. Niet alleen tijdens de colleges, maar evenzeer in de andere genoemde activiteiten worden studenten gestimuleerd door de deskundigheid en het enthousiasme van hun docenten. De optionele stage kent momenteel een waaier aan invullingen. Hierdoor lijkt de stage nog geen stevige plek te hebben in het programma. Het panel raadt aan om na te denken hoe verder invulling te geven aan dit onderdeel.

Een belangrijk en kritisch werkpunt plaatst het panel bij het aanleren van de toepassing van onderzoeksmethoden (zie Standaard 4). Het panel beveelt aan om de methodologische leerlijn te versterken en zo vroeg mogelijk in de opleiding uit te zetten. Dit zou ervoor moeten zorgen dat studenten nog beter voorbereid aan hun scriptie beginnen.

De oorzaak voor de lage instroom is onbekend. Het panel beseft dat de geringe instroom een algemeen zorgpunt is bij opleidingen die de Nederlandse universiteiten organiseren op de gebieden van theologie en religiewetenschappen. Het panel heeft geconstateerd dat de Utrechtse faculteit acties onderneemt om haar opleidingen meer zichtbaarheid te geven, zowel binnen de universiteit als breder maatschappelijk, om de instroom van goede gemotiveerde studenten te verhogen.

Het panel concludeert dat er sprake is van een betrokken en gemotiveerd docententeam, dat de opleiding vormgeeft en uitvoert. Het panel constateert dat de opleiding met haar docenten beschikt over alle deskundigheden die nodig zijn om het programma uit te kunnen voeren. Het onderwijs is stevig ingebed in het uitstekende onderzoek dat wordt verricht in de faculteit. Docenten zijn duidelijk gedreven om goed onderwijs te verzorgen en voorzien studenten van degelijke feedback. Er is ruim voldoende aandacht voor docentprofessionalisering. De docenten vertegenwoordigen volgens het panel een ruime expertise, zijn gemotiveerd en toegewijd. Docenten stemmen hun onderwijs onderling ook goed af op elkaars cursussen. Het panel merkt op dat er een echte kwaliteitscultuur heerst die gericht is op verbetering.

Toetsing

Het panel concludeert dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. Toetsen sluiten goed aan op de leerdoelen en beoogde leerresultaten, en er is sprake van een goede spreiding van toetsing. Het panel is ook te spreken over de borging van de toetskwaliteit door vooraf bij iedere toets het vier-ogen principe toe te passen en de controle van de examencommissie achteraf.

De procedures rond de beoordeling van de scripties zijn adequaat, en docenten maken uitstekend gebruik van het beoordelingsformulier. Hierdoor bevat het formulier duidelijk de bevindingen van de beoordelaar, en feedback voor studenten.

Tot slot complimenteert het panel de examencommissie, die blijk geeft van een zorgvuldige, grondige, en proportionele aanpak die is gebaseerd op een duidelijke visie op haar taak en rol. Het waardeert expliciet de proactieve houding en de goede samenwerking met de opleiding. De aanpak van gedeelde verantwoordelijkheid en professionele dialoog werpt duidelijk zijn vruchten af. De examencommissie slaagt er wat het panel betreft in om de kwaliteit van toetsing te bewaken en te garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben behaald.

Gerealiseerde leerresultaten

Na bestudering van de masterscripties heeft het panel geconcludeerd dat deze van voldoende wetenschappelijk basiskwaliteit zijn. Het panel heeft goede scripties aangetroffen. Maar het heeft ook stevige kritische kanttekeningen geplaatst bij een aantal scripties over de toepassing van methodologie. Die toepassing gebeurt niet altijd op een adequate manier. Het beveelt de opleiding dan ook aan om de methodologische leerlijn in de opleiding te versterken. Daarnaast dringt het panel er bij de opleiding op aan scherp te letten op de (toepassing van) methodologie bij de begeleiding en de beoordeling van de scripties. Dit zou uiteindelijk moeten leiden tot een algehele niveauverhoging op methodologisch vlak.

Het panel oordeelt dat alumni voldoende baat hebben bij de opleiding. Het panel adviseert de opleiding deze groep structureler te betrekken bij het onderhouden en verbeteren van de kwaliteit van haar programma.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader 2018 voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

Bacheloropleiding Religiewetenschappen

Standaard 1: Beoogde leerresultaten	voldoet
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoet
Standaard 3: Toetsing	voldoet
Standaard 4: Gerealiseerde leerresultaten	voldoet
Algemeen eindoordeel	positief

Bacheloropleiding Islam en Arabisch

Standaard 1: Beoogde leerresultaten	voldoet
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoet
Standaard 3: Toetsing	voldoet
Standaard 4: Gerealiseerde leerresultaten	voldoet
Algemeen eindoordeel	positief

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen

Standaard 1: Beoogde leerresultaten	voldoet
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoet
Standaard 3: Toetsing	voldoet
Standaard 4: Gerealiseerde leerresultaten	voldoet
Algemeen eindoordeel	positief

De voorzitter, prof. dr. M. (Marc) Vervenne, en de secretaris, drs. L.C. (Linda) te Marvelde, van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 12 februari 2020

ORGANISATORISCHE CONTEXT

De Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Utrecht biedt in totaal 21 bacheloropleidingen, 18 eenjarige masterprogramma's, een masterprogramma van 90 EC en 11 tweejarige onderzoeksmasters aan. De faculteit telt ongeveer 6.000 studenten.

Het onderwijs en het onderzoek van de Faculteit Geesteswetenschappen zijn georganiseerd in departementen en (daarbinnen) in *schools* en onderzoeksinstituten. De gevisiteerde opleidingen maken deel uit van het Departement en van de School Filosofie en Religiewetenschap.

De Universiteit Utrecht profileert zich als brede onderzoeksuniversiteit, die hoogwaardig en innovatief onderwijs wil bieden. Het Utrechtse onderwijsmodel kenmerkt zich door a) een brede bachelor en een verdiepende master, b) flexibiliteit en keuzevrijheid voor de student, c) persoonlijk en activerend onderwijs, en d) professionele ontwikkeling van docenten. Een belangrijk aandachtspunt in de uitwerking van de onderwijsvisie is kleinschalig onderwijs. In de bachelor is de richtlijn dat werkgroepen splitsen bij meer dan 25 inschrijvingen in de majorcursussen en bij 30 in de overige cursussen. In de masteropleidingen splitsen groepen bij meer dan twintig inschrijvingen. Op die manier komt persoonlijk, activerend onderwijs optimaal tot stand.

De bacheloropleidingen delen een didactische visie en kennen voor een groot deel dezelfde structuur. Iedere bacheloropleiding is opgebouwd volgens een vaste pakketstructuur waarbij studenten in ieder blok twee cursussen van 7,5 EC volgen. Studenten starten in het eerste jaar met twee basispakketten van ieder vier cursussen, waarin zij zich oriënteren op de inhoud van de verschillende richtingen van de opleiding en kennismaken met de bijbehorende theorieën en methodes. In het tweede jaar kiezen studenten een specialisatie in de vorm van een verdiepingspakket ter grootte van vier cursussen en volgen zij twee context- of methodecursussen. Daarnaast kiezen studenten een profileringspakket van vier cursussen (zoals bijvoorbeeld een minor, tweede verdiepingspakket of stage met aanvullende cursussen) en vier 'losse' cursussen in de vrije ruimte. Ten slotte volgen studenten een cursus die voorbereidt op het eindwerkstuk, alvorens dit te schrijven.

In september 2016 zijn alle geesteswetenschappelijke masterprogramma's door een universiteitsbrede masterherziening in vernieuwde vorm van start gegaan. Als onderdeel van deze herziening heeft ieder masterprogramma het curriculum opnieuw vormgegeven en is van twee cursussen met een omvang van 7,5 EC per blok overgegaan op drie cursussen van 5 EC. Ieder masterprogramma volgt nu een vaste opbouw: in de eerste twee blokken volgt een student zes cursussen geprogrammeerd onderwijs, in de laatste twee blokken wordt het masterprogramma afgesloten met een scriptie en een praktijkonderdeel.

Iedere opleiding heeft haar eigen opleidingscommissie en opleidingscoördinator. De faculteit heeft zeven examencommissies voor de bacheloropleidingen, een examencommissie voor de masteropleidingen (60 en 90 EC), en een examencommissie voor de tweejarige masteropleidingen. Een facultaire toetscommissie geeft deze en andere examencommissies binnen de faculteit advies over toetsing binnen de opleidingen.

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING - BACHELOROPLEIDING RELIGIEWETENSCHAPPEN

Standaard 1: Beoogde leerresultaten

De beoogde leerresultaten passen bij het niveau en de oriëntatie van de opleiding en zijn afgestemd op de verwachtingen van het beroepenveld en het vakgebied en op internationale eisen.

Bevindingen

Van Godgeleerdheid naar Religiewetenschappen

De bachelor Godgeleerdheid bestond ten tijde van de vorige visitatie (oktober 2012) uit twee hoofdrichtingen: religiewetenschappen en theologie. Kort na de visitatieronde vond een reorganisatie binnen de Faculteit Geesteswetenschappen plaats. Een van de oogmerken van de reorganisatie was dat Utrecht zich voortaan met een opleiding Religiewetenschappen zou gaan profileren. Het theologische cursusaanbod moest worden gereduceerd en met ingang van september 2014 is de hoofdrichting Theologie helemaal gesloten. Het huidige vernieuwde programma Religiewetenschappen wordt sinds september 2013 als eigen opleiding aangeboden. Deze opleiding werkt nauw samen met het bachelorprogramma Islam en Arabisch.

Profiel bacheloropleiding Religiewetenschappen

Zingeving en religie spelen een grote rol in de manier waarop mensen hun leven vormgeven, zich verhouden tot anderen en hun standpunten bepalen rond vraagstukken zoals mensenrechten, politiek, oorlog en vrede. Ook op mondiaal niveau is religie een vooraanstaande factor bij politieke en culturele vraagstukken. Kennis van religie is dan ook onontbeerlijk voor het begrijpen van de wereldwijde samenleving en de geopolitieke ontwikkelingen. De bacheloropleiding Religiewetenschappen biedt studenten de kans om de rollen en functies van religie en zingeving in de moderne samenleving vanuit verschillende perspectieven en methoden te bestuderen.

De opleiding Religiewetenschappen beschrijft in haar zelfevaluatierapport twee hoofddoelen. Ze wil studenten kennis, inzicht en vaardigheden aanleren in de vakgebieden van de Religiewetenschappen, inclusief het vermogen deze toe te passen op maatschappelijke vraagstukken en erover te communiceren. Daarnaast zet de opleiding in op de bredere academische vorming van studenten als academici. Hieronder verstaat ze het ontwikkelen van competenties om op academisch niveau te denken, te onderzoeken en te communiceren.

De Utrechtse bacheloropleiding Religiewetenschappen onderscheidt zich van gelijksoortige opleidingen in Nederland door de grote aandacht voor de materiële en lichamelijke dimensies van religie. Naast aandacht voor teksten en ideeëngeschiedenis besteedt de Utrechtse opleiding nadrukkelijk aandacht aan de manieren waarop religie vorm krijgt en zichtbaar en tastbaar wordt, zoals in de omgang met gebouwen en ruimtes, in het gebruik van objecten, religieuze lichaamstechnieken, rituelen en processies en in kunst en media. Deze focus in het programma wordt ondersteund door het onderzoek binnen de Utrechtse groep religiewetenschappers.

Een ander belangrijk kenmerk van de opleiding is de sterke focus op christendom, jodendom en islam, al maken studenten ook kennis met een breder palet van religieuze en levensbeschouwelijke tradities, zoals humanisme, atheïsme, boeddhisme en secularisme. Mede door de nauwe samenwerking met de bacheloropleiding Islam en Arabisch is het aanbod aan vakken in de islamologie waaruit studenten Religiewetenschappen kunnen kiezen betrekkelijk groot.

De opleiding kiest ervoor om religie op multidisciplinaire wijze te benaderen. Daarbij staat een sociaal-en cultuurwetenschappelijk perspectief centraal. Inzichten uit onder andere de antropologie, sociologie, literatuurwetenschap, historische wetenschap, genderstudies en mediastudies worden in de opleiding gebruikt om de wijze waarop religie vorm krijgt te bestuderen. Studenten maken ook kennis met verschillende onderzoeksmethoden.

Een laatste kenmerk van de Utrechtse opleiding is dat het programma een sterke thematische focus heeft op religie in hedendaagse samenlevingen. Religie wordt daarbij geplaatst in een mondiaal en postkoloniaal perspectief. In dit verband besteedt de opleiding ook aandacht aan de religieuze en levensbeschouwelijke diversiteit van hedendaagse samenlevingen ten gevolge van migratie.

Beoogde leerresultaten

De twee bovengenoemde hoofddoelen zijn vertaald in twee leerlijnen binnen het curriculum, elk met gespecificeerde beoogde leerresultaten (zie bijlage 2). De leerlijn *kennis* staat in het teken van kennis over religiewetenschappelijke theorieën en onderzoek in de praktijk. De beoogde leerresultaten die bij deze lijn behoren, beschrijven duidelijk dat studenten aan het eind van de opleiding in staat moeten zijn om een beargumenteerde bijdrage te leveren aan wetenschappelijke en maatschappelijke debatten. De leerlijn *academische vaardigheden* richt zich op het vormen van kritisch denkende personen met een academisch denk- en werkniveau. De beoogde leerresultaten uit deze leerlijn zetten helder uiteen over welke (academische) competenties een afgestudeerde beschikt. Het panel heeft de beoogde leerresultaten bestudeerd en stelt vast dat ze passen bij een academische bacheloropleiding in de religiewetenschappen.

Overwegingen

Het panel heeft het profiel, de hoofddoelen en beoogde leerresultaten van de bacheloropleiding Religiewetenschappen bestudeerd en heeft vastgesteld dat het niveau, de oriëntatie en de inhoud van de beoogde leerresultaten voldoen aan de algemene, internationaal geaccepteerde eisen die gesteld worden aan een wo-bacheloropleiding, zoals beschreven in de Dublin-descriptoren.

Het panel spreekt van een helder profiel dat goed aansluit bij de hedendaagse samenleving en bij de nood aan een wetenschappelijke benadering van de functie en werking van religie en zingeving in die maatschappelijke context. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de aandacht die de opleiding heeft voor tradities en religies naast de abrahamitische religies. Daarbij verliest de opleiding het belang van historische kennis om het heden te kunnen begrijpen niet uit het oog. Het panel concludeert verder dat duidelijk is nagedacht over het profiel en dat dit heeft geleid tot een nieuw en ambitieus onderwijsprogramma, dat goed aansluiting vindt bij het Utrechtse religiewetenschappelijke onderzoek. Uit de gesprekken bleek ook dat het profiel gedragen wordt door de docenten. Ten slotte vindt het panel het multidisciplinaire karakter van de opleiding een evidente meerwaarde, evenals de samenwerking met de opleiding Islam en Arabisch.

Conclusie

Bacheloropleiding Religiewetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoet'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, de onderwijsleeromgeving en de kwaliteit van het docententeam maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde leerresultaten te realiseren.

Bevindingen

Een schematisch overzicht van de opleiding is opgenomen in bijlage 3.

Algemene indruk

Het panel heeft het programma bestudeerd en beoordeelt het als een helder gestructureerd programma. Het is bijzonder transparant en inzichtelijk; de opzet van het curriculum en de

cursussen, de onderwerpen die behandeld worden, de toetsvormen en de leerlijnen zijn duidelijk en goed onderbouwd. Het panel noemt de thematische opzet als positief punt, evenals de samenwerking met de bacheloropleiding Islam en Arabisch. Deze samenwerking zorgt voor complementariteit en synergie. Islamwetenschap zonder taalcompetentie Arabisch is echter onmogelijk. In de opleiding Religiewetenschappen zetten verwijzingen naar het Arabisch en naar Arabische bronnen de studenten dan ook aan om goed na te denken over wat het betekent om met vertalingen te werken. Studenten leren via klassieke kanalen, maar evenzeer door uitdagende opdrachten, zoals veldonderzoek en excursies. Niet alleen tijdens de colleges, maar ook tijdens deze activiteiten worden studenten gestimuleerd door de deskundigheid en het enthousiasme van hun docenten. Dit kwam goed naar voren uit de gesprekken, maar bleek eveneens uit het studentenhoofdstuk in het zelfevaluatierapport. Studenten zijn tevreden over hun docenten. Ze ontvangen goede feedback en begeleiding. Het Utrechtse religiewetenschappelijke onderzoek vindt via de docenten een weg naar het onderwijs. In 2018 heeft een internationale commissie het onderzoek op de domeinen van Religiewetenschap en van Islam en Arabisch zeer positief beoordeeld, en gewezen op de impact op de opleidingen binnen de School Filosofie en Religiewetenschap.

Het panel heeft wel een aandachtspunt voor de opleiding: het methodologieonderwijs te versterken en duidelijker te expliciteren in het programma. De opleiding heeft hier weliswaar aandacht voor gehad in de afgelopen jaren, maar uit eindwerkstukken blijkt dat het niveau van de onderzoeksvaardigheden van studenten nog verder verhoogd kan worden. Nadere precisering daarover is opgenomen in standaard 4.

Curriculum

Studenten volgen in het eerste studiejaar de major, die bestaat uit twee basispakketten. In het eerste basispakket maken studenten kennis met de definitie van het verschijnsel 'religie', met de geschiedenis van de drie monotheïstische religies en met de gehanteerde methoden en dominante terminologie. In het tweede basispakket ligt het accent op een systematische inleiding in methodische benaderingen van religie: antropologie, sociologie, filosofie, en exegese en hermeneutiek van religieuze bronteksten. De leerlijn 'kennis' is zichtbaar in beide basispakketten, doordat elementaire kennis over religies en religiewetenschap in de cursussen aan de orde komt. In de basispakketten wordt de leerlijn 'academische competenties en academische vorming' getraind en getoetst in twee cursussen in het eerste semester: Inleiding religiewetenschappen en Islam: een levende traditie. In deze vakken zijn aparte werkgroepen gereserveerd voor de majorstudenten, samen met de majorstudenten van de opleiding Islam en Arabisch. In de werkgroepen worden studenten getraind en getoetst op schrijfvaardigheden: vormgeving, annotatie, spelling en stijl, het opzetten van een academische vraagstelling, het zoeken en verwerken van bronnen en het samenstellen van bibliografie. Aan het einde van het eerste jaar kiezen studenten hun verdiepingspakket voor jaar 2. Hun tutor ondersteunt hen hierbij.

Door een facultaire bezuinigingsronde is besloten om met ingang van het academisch jaar 2019-2020 niet langer twee verdiepingspakketten, met elk een eigen thematiek (resp. Religie en politiek en Religie, medialiteit en cultuur) aan te bieden, maar een pakket met zes cursussen waaruit studenten er vier kiezen. Het aanbod in het nieuwe verdiepingspakket is sterk op de thematiek van religie en politiek geconcentreerd, omdat het gelijknamige voormalige verdiepingspakket duidelijk populairder was onder studenten. In het verdiepingspakket wordt nauw samengewerkt met de opleiding Islam en Arabisch. De herschikking van de verdiepingspakketten heeft het mogelijk gemaakt om met ingang van 2019-2020 ook het vak *Buddhism in the Modern World* aan te bieden. Daarmee is een belangrijke wens van docenten en studenten ingewilligd.

Studenten leren in het tweede studiejaar theorieën en concepten op het snijvlak van religie, politiek, ethiek, gender en maatschappij toe te passen en te bevragen. Verder ontwikkelen ze (multidisciplinaire) vaardigheden om theorieën, concepten en maatschappelijke debatten op elkaar te betrekken. De leerlijn academische vaardigheden verdiept zich in deze fase onder andere door het verzamelen en verwerken van literatuur, het voorbereiden en uitvoeren van presentaties of het

voorbereiden en leiden van een debat. Studenten leren om argumentatielijnen te onderscheiden en om maatschappelijke vraagstukken kritisch te bespreken.

In het derde jaar is er ter voorbereiding op het eindwerkstuk een onderzoekseminar dat voorbereidt op het eindwerkstuk. Hier worden de studenten begeleid in het opzetten van een valide en uitvoerbare academische probleemstelling en in het opstellen van een beredeneerde bibliografie en/of empirische onderzoeksmethodiek. Studenten ronden het programma af met een eindwerkstuk van 7,5 EC.

Het vorige visitatiepanel heeft aanbevelingen gedaan die gericht waren op het verbeteren van methodische onderzoeksvaardigheden van studenten. De opleiding heeft deze aanbeveling opgevolgd door methoden van onderzoek aan te bieden in het verplichte deel van het curriculum als onderdeel van de leerlijn academische vaardigheden. Het aanleren van methoden is geïntegreerd in de vakken. Uit het gesprek met studenten blijkt echter dat zij methoden slecht lijken te herkennen. Dit komt ook tot uiting in de eindwerkstukken (zie standaard 4). De methodische leerlijn kan verdere versterking gebruiken, aldus het panel. Het panel beveelt de opleiding daarom aan om methoden voor de studenten herkenbaarder en explicieter te maken in het curriculum. Ook het schrijfvaardigheidsonderwijs, dat onderdeel is van dezelfde leerlijn, kan volgens de studenten en het panel wat versterking gebruiken. Meer begeleiding bij het schrijven is een duidelijke wens van de studenten. Dit onderwerp heeft ook de aandacht van de opleidingscommissie.

Naast het verplichte programma is er een profileringsruimte. Hierin kunnen studenten vrij kiezen uit een breed aanbod van vakken binnen de universiteit. Studenten krijgen het advies, maar zijn niet verplicht, om een minor te volgen, bijvoorbeeld ter voorbereiding op een masterspecialisatie of ter voorbereiding op de arbeidsmarkt (bv. een educatieve minor). Er is een breed aanbod van minoren binnen en buiten de Geesteswetenschappen en in toenemende mate ook een universitair interdisciplinair minoraanbod. Als studenten vakken buiten de Utrechtse universiteit willen volgen, dienen zij toestemming te vragen aan de examencommissie. Tot slot kunnen studenten de profileringsruimte ook gebruiken om een stage te doen. Studenten laten weten dat van deze optie nauwelijks gebruik wordt gemaakt in de bachelorfase; stages worden veelal in de master gedaan (conform facultair beleid). Meestal kiezen studenten ervoor om extra vakken te volgen uit het keuze-aanbod van de eigen bachelor of van Islam en Arabisch. Studenten zijn erg tevreden over de vrije keuzeruimte die zij hebben. Desgevraagd informeerden zij het panel dat er wel wat keuzestress optreedt door de vele opties die ze hebben. Zowel de studieadviseur als docenten zijn beschikbaar om de studenten te helpen bij het ordenen van de studiejaren, bij het inzicht krijgen in het aanbod, en bij het maken van keuzes.

Door de grote vrije keuzeruimte kent het verplichte programma ook zijn beperkingen. Het panel heeft daarom ook expliciet stil gestaan bij hoe de opleiding erin slaagt om binnen de limieten van het programma godsdienstwetenschappelijke theorievorming aan te leren. Het heeft kunnen vaststellen dat de docenten voortdurend in gesprek zijn over dit soort onderwerpen. Docenten geven daarbij aan dat het eerste jaar heel belangrijk is voor het aanleren van basistheorie, en dat in de overige studiejaren theoretische kennis wordt toegepast en uitgebreid in de verschillende cursussen. Overleg en afstemming tussen de docenten over dit soort onderwerpen is van voortdurend belang, aldus het panel.

Studenten krijgen doorgaans college in relatief kleine groepen en docenten gebruiken verschillende werkvormen. Studenten ervaren de kleine groepen als plezierig en stimulerend voor debat. De lijnen tussen docenten en studenten zijn kort en dit dwingt ze om zich goed voor te bereiden op de lessen. Studenten ontvangen goede feedback en begeleiding. Docenten zijn door de korte lijnen goed beschikbaar en bereikbaar voor persoonlijk contact. Het panel heeft op de leestafel ook verschillende voorbeelden gezien van gedetailleerde en uitgebreide schriftelijke feedback. Het complimenteert de opleiding met de zorgvuldige aanpak die ze op dit vlak heeft. De begeleiding van studenten in het algemeen wordt ondersteund door de kleinschaligheid van de opleiding.

Tijdens de introductie maken studenten kennis met elkaar, hun docenten, de studievereniging Aladdin, studenten van de opleiding Islam en Arabisch en hun tutor. Het tutoraat is met name het eerste jaar actief en is bedoeld om de studenten wegwijs te maken in de studie en het programma en elkaar te leren kennen. In het eerste semester vinden enkele groepsbijeenkomsten en een individueel gesprek plaats. Hierin wordt gekeken naar studievoortgang en naar de ontwikkeling van vaardigheden. In het tweede semester vinden er ook enkele groepsbijeenkomsten en een individueel gesprek plaats waar aandacht is voor de maatschappelijke relevantie van religiewetenschappen, voor de studievoortgang en voor de persoonlijke ontwikkeling. In het tweede en derde studiejaar is er geen generiek programma meer. Studenten kunnen dan wel uit eigen beweging contact zoeken met hun tutor of de studieadviseur voor allerlei kwesties.

Instream

De opleiding heeft de ambitie om ieder jaar 30 nieuwe studenten aan te trekken. Dit doel wordt nog niet gehaald. In 2017 en 2018 trok de opleiding acht studenten. Ondanks dat de opleiding een lage studentinstroom kent, is de bezettingsgraad van de cursussen vaak goed, doordat zij-instroom van studenten in veel cursussen mogelijk is (bijvallers). Ook trekt de opleiding studenten aan uit brede bachelorprogramma's, zoals Liberal Arts and Sciences (LAS) en Taal- en cultuurstudies (TCS), die Religiewetenschappen als specialisatie kiezen. Hoewel zij strikt genomen geen studenten Religiewetenschappen zijn, maken zij wel een belangrijk deel uit van de studentpopulatie. Studenten waarderen het om met studenten uit andere opleidingen samen te werken. Deze studenten benaderen onderwerpen vaak vanuit een ander perspectief en dit draagt bij aan interessante interacties in de colleges. Studenten geven aan vaak dezelfde studenten (met name uit LAS en TCS) terug te zien door de jaren heen. Deze groep draait op hetzelfde niveau mee. Andere bijvallers hebben over het algemeen een ander startniveau qua religiewetenschappelijke kennis, waardoor docenten extra alert moeten zijn dat de groep als geheel goed meekomt. Dit vraagt van docenten dat zij hun didactische aanpak goed moeten afstemmen op de samenstelling van de groep. Dit geldt met name voor de werkgroepen. De kleinschaligheid van de opleiding en de kleine werkgroepen worden over het algemeen als positief ervaren. Het panel ziet de voordelen van de kleinschaligheid, maar merkt wel op dat te kleine groepen ook afbreuk kunnen doen aan de leerervaring van studenten.

De opleiding heeft de afgelopen jaren een aantal acties ondernomen om de instroom te verhogen. Zo is de voorlichting herzien en is de informatie op de studiekezerswebsite aangepast. In 2016 is een adviesbureau in de arm genomen om te adviseren over het type studenten dat geïnteresseerd is in religiewetenschappen, met de vraag hoe bij de voorlichting in te spelen op de belangstelling en op vragen bij studiekezers. Ook zijn docenten actief bij voorlichting op middelbare scholen en wordt meegedaan aan het zogenaamde alfa-college, waarbij middelbare scholieren een dagje aan de universiteit komen studeren. Tot nu toe hebben alle inspanningen nog niet geleid tot een verhoging van de instroom. Een volgende stap zou kunnen zijn om een meer internationaal perspectief nader te verkennen. Een gevolg hiervan zou kunnen zijn dat de opleiding op enig moment besluit om Engels als instructietaal in te voeren. Het panel beveelt aan dit niet lichtvaardig te doen want internationalisering is niet per definitie een oplossing om het studentenaantal voelbaar te verhogen.

Docenten

De vaste kern van het docententeam heeft een Basiskwalificatie Onderwijs (BKO) en is gepromoveerd. Een deel van hen heeft ook een Senior kwalificatie Onderwijs (SKO). Voor nieuwe docenten is er een facultair programma (Leergang Universitair Onderwijs) waarin zij begeleid worden bij het behalen van hun BKO en dat zij binnen een jaar na hun aanstelling moeten hebben afgerond.

Docentprofessionalisering vindt op verschillende manieren plaats. Tijdens docentoverleggen is ruimte voor intervisie, bijvoorbeeld door een steekproef van eindwerkstukken te bespreken, of met elkaar van gedachten te wisselen over het gebruik van *rubrics* bij toetsing. Vanwege de nauwe samenwerking met de opleiding Islam en Arabisch zijn de agenda's van het docentenoverleg van

beide opleidingen inhoudelijk en rooster-technisch afgestemd, en vergaderen de twee teams samen over thema's die voor beide relevant zijn.

Daarnaast zijn er meerdere mogelijkheden binnen de faculteit en de universiteit voor docenten om zich te blijven ontwikkelen in het onderwijs. Het *Centre for Academic Teaching* (CAT) biedt regelmatig workshops aan over onderwijskundige thema's. Ook zijn er onderwijsvernieuwingsgelden beschikbaar waarop men voor kleine projecten een beroep kan doen en zijn er facultaire initiatieven waarbij samengewerkt wordt rond thema's, zoals schrijfvaardigheid. Vanuit Religiewetenschappen heeft een docent deelgenomen aan een project waarbij differentiatie tussen bijvakkers en hoofdvakkers binnen een cursus centraal heeft gestaan. Verder is er een project over arbeidsmarktoriëntatie uitgevoerd om het thema meer binnen de opleiding onder de aandacht te brengen.

Studenten zijn zeer tevreden over hun docenten. Zij vertelden het panel dat docenten met enthousiasme hun onderzoek in de lessen inbrengen, en dat zij het belang van de geesteswetenschappen in het algemeen benadrukken. Het panel kan uit het gesprek met docenten opmaken dat het team goed samenwerkt en regelmatig ook buiten de formele lijn bijeenkomt om van gedachten te wisselen over onderwijs en onderzoek. Daarnaast nemen ze suggesties en feedback van studenten ter harte en geven ze blijk van de wil om het onderwijs voortdurend te verbeteren.

Overwegingen

Het panel is van oordeel dat gewaarborgd is dat de beoogde leerresultaten binnen het curriculum van de opleiding kunnen worden gerealiseerd. De opleiding realiseert een samenhangend en breed aanbod van vakken waarin voldoende ruimte is voor verdieping en specialisatie. Er is binnen het curriculum sprake van een duidelijke niveauopbouw, en de leerdoelen van de afzonderlijke vakken werken toe naar de uiteindelijke beoogde leerresultaten. Het programma is studeerbaar en coherent en de onderdelen zijn op elkaar afgestemd. Er is groot draagvlak onder de docenten over de invulling en de uitwerking van het programma.

Het eerste studiejaar staat in het teken van het aanleren van basiskennis. Daarbij ligt een duidelijke nadruk op christendom, jodendom en islam. De opleiding komt tegemoet aan de wens van studenten om ook andere religies te betrekken, maar ziet de focus op de drie religies als inhoudelijk passend bij de kennis die de docenten in huis hebben. Daarbij leren studenten vanuit verschillende disciplines kijken. Een kritische kanttekening plaatst het panel bij het aanleren van onderzoeksmethoden. Deze worden geïntegreerd aangeboden als onderdeel van de leerlijn academische vaardigheden. Studenten lijken de verschillende methoden echter niet goed genoeg te herkennen. Het panel beveelt daarom aan om de methoden voor de studenten herkenbaarder en explicieter te maken in het curriculum.

De samenwerking met de opleiding Islam en Arabisch is een evidente meerwaarde. De docenten van beide opleidingen stemmen zaken rond het onderwijs goed met elkaar af. Ook uitwisseling op het gebied van onderzoek vindt regelmatig plaats. In het onderwijs krijgt de samenwerking concreet gestalte door het verzorgen van gezamenlijke cursussen. Islamwetenschap zonder taalcompetentie Arabisch is evenwel onmogelijk. In de opleiding Religiewetenschappen zetten verwijzingen naar het Arabisch en naar Arabische bronnen de studenten dan ook aan om goed na te denken over wat het betekent om met vertalingen te werken.

De oorzaak voor de lage instroom is onbekend. Het panel beseft dat de geringe instroom een algemeen zorgpunt is bij opleidingen die de Nederlandse universiteiten organiseren op de gebieden van theologie en religiewetenschappen. Het panel heeft geconstateerd dat de Utrechtse faculteit acties onderneemt om haar opleidingen meer zichtbaarheid te geven, zowel binnen de universiteit als breder maatschappelijk, om de instroom van goede gemotiveerde studenten te verhogen.

Het panel concludeert dat er sprake is van een betrokken en gemotiveerd docententeam, dat de opleiding vormgeeft en uitvoert. Het panel constateert dat de opleiding met haar docenten beschikt over alle deskundigheden die nodig zijn om het programma uit te kunnen voeren. Docenten koppelen hun onderzoek aan het onderwijs en zijn duidelijk gedreven om goed onderwijs te verzorgen. Er is ruim voldoende aandacht voor docentprofessionalisering.

Studenten zijn tevreden over hun programma. Ze zijn te spreken over de inhoud en de nauwe binding met het onderzoek, over de diversiteit van gehanteerde werkvormen, over de kleinschaligheid die een intense uitwisseling mogelijk maakt, en over de kwaliteit van hun docenten. Aangezien de opleiding veel ruimte biedt voor eigen keuzes van studenten, is een goede begeleiding bij het maken van keuzes onontbeerlijk. Het panel is onder de indruk van de kwaliteit van de inhoudelijke feedback en begeleiding die studenten ontvangen. Er is evident veel aandacht voor de individuele studenten.

Conclusie

Bacheloropleiding Religiewetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoet'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Bevindingen

Toetsbeleid

Het toetsbeleid van de bacheloropleiding Religiewetenschappen is gebaseerd op de facultaire richtlijn Toetsing en Beoordeling (2017) en op de UU Richtlijn Onderwijs. Iedere opleiding heeft een eigen toetsplan waarin de aansluiting tussen beoogde leerresultaten, leerlijnen en leerdoelen zichtbaar is. Volgens facultair beleid streeft de opleiding ernaar om de toetsvormen af te stemmen op de leerdoelen, waarbij gebruik wordt gemaakt van gevarieerde toetsvormen binnen en tussen vakken.

De Richtlijn Onderwijs schrijft voor dat ieder vak minimaal twee toetsmomenten heeft, bijvoorbeeld een deeltoets en een eindtoets. Herkansingen vinden plaats binnen hetzelfde blok. De toetsing is standaard een onderdeel van de cursusevaluaties door de studenten. Het panel concludeert dat er sprake is van een helder beleid voor toetsing en herkansingen. Studenten weten van tevoren waar ze aan toe zijn en er wordt zoveel mogelijk gestreefd naar afsluiting binnen een blok. Verder vindt het panel het goed dat bij het opstellen van toetsen zoveel mogelijk het 'vier-ogen-principe' wordt toegepast.

Toetsing cursussen

Gebruikelijke toetsvormen in de opleiding Religiewetenschappen zijn schriftelijke tentamens (*multiple choice*, open vragen, essayvragen), papers, presentaties en debatten. De toetsing van empirische vaardigheden geschiedt aan de hand van interviews, schriftelijke veldobservaties en etnografische rapporten. De vele toetsmomenten zorgen volgens studenten voor "risicospreiding", en dit vinden zij positief. Ze geven ook aan voldoende feedback te ontvangen; zo krijgen studenten over het algemeen feedback op de opzet van papers, en geven ze elkaar feedback op presentaties.

Docenten hanteren voor de cursussen beoordelingscriteria die zijn vastgelegd in de cursushandleiding en in *rubrics*. De criteria zijn onderwerp van gesprek in de docentvergaderingen. Bij tentamens met open vragen werken docenten met modelantwoorden en scoringstabellen. Voor de beoordeling van presentaties wordt vanaf 2019-2020 gewerkt met een standaardformulier. De opleiding maakt standaard gebruik van Blackboard voor feedback tijdens de cursus, feedback op en beoordeling van opdrachten en papers, en communicatie. Het binnen Blackboard uploaden van gemaakte opdrachten garandeert controle op plagiaat (via *Safe Assign*), en het ondersteunt de archivering van de cursus inclusief de beoordeling.

Toetsing eindwerkstukken

De opleiding maakt gebruik van een facultair beoordelingsformulier voor de beoordeling van eindwerkstukken. Dit formulier is opgesteld in samenwerking met de examencommissies en toetscommissie. Twee beoordelaars beoordelen eindwerkstukken altijd onafhankelijk van elkaar. Na onderling beraad komen zij tot een definitief cijfer en een schriftelijke onderbouwing daarvan. Een derde beoordelaar wordt geraadpleegd wanneer beide beoordelaars tot een voorlopig cijfer komen dat 1,5 punt of meer uit elkaar ligt. Het panel waardeert het gebruik van het beoordelingsformulier door de docenten. De formulieren zijn, op een enkele uitzondering na, goed en volledig ingevuld. Dit komt de inzichtelijkheid en de navolgbaarheid van de beoordeling ten goede. Bij één eindwerkstuk kwam het panel identieke onderbouwingen tegen van beide beoordelaars. Dit kan de schijn wekken dat er (in dit specifieke geval) geen tweede, onafhankelijke beoordeling heeft plaats gevonden. Het panel kan zich bij de meeste eindwerkstukken vinden in de becijfering, hoewel het zelf soms een hoger en soms een lager cijfer zou hebben gegeven. Uit het gesprek met de examencommissie bleek dat de afstemming tussen de beoordelaars over het definitieve oordeel een aandachtspunt is. Daarnaast valt het de examencommissie op dat de (systematische beoordeling van de) kwaliteit van methodologie in de eindwerkstukken nog een worsteling is (zie standaard 4). Intervisies, waarbij inhoudelijke discussies tussen beoordelaars plaats vinden, moeten bijdragen aan een verdere verbetering van het beoordelingsproces.

Examencommissie

De bacheloropleiding Religiewetenschappen deelt een examencommissie met de bacheloropleiding Filosofie en met de bacheloropleiding Islam en Arabisch. De samenwerking binnen de examencommissie verloopt naar wens, zo bleek uit het gesprek. De drie opleidingen leren ook van elkaar door deze samenwerking. De examencommissie heeft zich recent beziggehouden met de herindeling van de pakketten, de opbouw en samenhang van de programma's, en de toetsplannen. De examencommissie heeft een duidelijke jaaragenda.

In het document 'IJKpunten proces en kwaliteit van toetsing Faculteit Geesteswetenschappen' (2012) is vastgelegd welke punten de examencommissies cruciaal vinden voor een goede toetskwaliteit binnen de faculteit. De faculteit kent een facultaire toetscommissie die in opdracht van de examencommissies adviseert over opleidingsoverstijgende aspecten van toetsing, zoals de kennis van het Engels, de ingangseisen etc. Met ingang van januari 2019 kunnen opleidingen ook opleidingsspecifieke vragen voorleggen aan de toetscommissie. De examencommissies en toetscommissie rapporteren jaarlijks aan het faculteitsbestuur in een gezamenlijk jaarverslag.

De examencommissie controleert de validiteit en de betrouwbaarheid van toetsen. Ze onderzoekt of de toetscriteria passen bij de beoogde leerresultaten van de opleiding, en neemt steekproeven van de eindwerkstukken. Dit gebeurt een keer per jaar of om de twee jaar. Het facultaire beleid schrijft voor dat ieder programma om de drie jaar wordt doorgelicht. De eindwerken worden iets vaker bestudeerd. De examencommissie heeft naar aanleiding van de steekproeven geen gevallen gevonden waar twijfel zou kunnen ontstaan over de juistheid van de beoordelingen, afgezien van incidentele slordigheden in de archivering en de wenselijkheid van wat meer stroomlijning in de formele eisen van het eindwerkstuk. De examencommissie stimuleert docenten verder om in hun overleggen jaarlijks de beoordeling van enkele eindwerkstukken met elkaar te bespreken.

Overwegingen

Het panel concludeert dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. Toetsen sluiten goed aan op de leerdoelen en op de beoogde leerresultaten, en er is sprake van een goede spreiding van toetsing. Het panel is ook te spreken over de borging van de toetskwaliteit door vooraf bij iedere toets het vier-ogen principe toe te passen en de controle van de examencommissie achteraf.

De procedures rond de beoordeling van de eindwerkstukken zijn adequaat en docenten maken goed gebruik van het beoordelingsformulier. Hierdoor bevat het formulier duidelijk de bevindingen van de beoordelaar en feedback voor studenten.

Tot slot complimenteert het panel de opleiding met haar examencommissie, die blijk geeft van een zorgvuldige en grondige aanpak. De werkwijze en benadering past bij de opleiding en bij de professionaliteit van de docenten. De examencommissie slaagt er wat het panel betreft in om de kwaliteit van toetsing te bewaken en te garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben behaald.

Conclusie

Bacheloropleiding Religiewetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoet'.

Standaard 4: Gerealiseerde leerresultaten

De opleiding toont aan dat de beoogde leerresultaten zijn gerealiseerd.

Bevindingen

Om zicht te krijgen op de realisatie van de beoogde leerresultaten bestudeerde het panel voorafgaand aan het bezoek vijftien eindwerkstukken (inclusief beoordelingen). De bestudeerde eindwerkstukken tonen naar het oordeel van het panel voldoende de realisatie van de beoogde leerresultaten. Het panel heeft in de steekproef zeer sterke, maar ook zwakkere eindwerkstukken aangetroffen. Bij de zwakkere eindwerkstukken trof het panel toch wat onzorgvuldig geschreven werken aan. Deze werken bevatten te veel taal- en stijlfouten en sprongen in de argumentatie, en ze waren niet logisch opgebouwd. Ook trof het panel methodologische tekortkomingen aan, zoals het ontbreken van een (volledige) verantwoording van de toegepaste methode, of een weinig kritische reflectie op het theoretisch kader. Het empirisch onderzoek is methodisch soms onder de maat, zoals het ontbreken van informatie over het tot stand komen van de vragenlijst, over de wijze waarop de interviews plaatsvonden en hoe lang deze duurden, over de gehanteerde methode. Het adequaat kunnen toepassen van methoden is een algemeen actiepunt. De opleiding kan en moet hier nog verbeteringen in aanbrengen, aldus het panel. Bij de sterke werken trof het panel originele en duidelijk omschreven onderzoeksvragen. Het panel waardeert dat de onderwerpen die studenten behandelen goed aansluiten bij de onderzoeksexpertise van de docenten. Ook zijn deze werken goed geschreven en methodologisch sterk. Studenten maken in deze werken gebruik van een ruime selectie van (meertalige) vakliteratuur en zij koppelen het eigen onderzoek op een goede wijze aan de theorie. Als laatste merkt het panel op dat het onduidelijk is welke omvang voor de eindwerkstukken nu eigenlijk gevraagd of gewenst is. Sommige eindwerkstukken lijken bijzonder lang voor een scriptie op bachelorniveau.

Alumni

Alumni van de bacheloropleiding Religiewetenschappen kunnen doorstromen naar twee Utrechtse masters: de eenjarige masteropleiding Religie en Samenleving en de onderzoeksmaster *Religious Studies*. Toch kiezen maar enkele studenten voor een vervolgmaster in Utrecht. De meeste studenten kiezen voor een vervolgmaster aan een andere universiteit. Tijdens de bachelor is het mogelijk om een educatieve minor te volgen en daarmee een tweedegraads bevoegdheid voor het leraarschap Godsdienst en Levensbeschouwing te behalen. De opleiding werkt verder nauw samen met de werkgroep educatie van het Nederlands Genootschap voor Godsdienstwetenschap om godsdienstonderwijs vanuit religiewetenschappelijk perspectief te stimuleren.

De alumni met wie het panel sprak waren onverdeeld positief over de opleiding. Zij noemden specifiek geleerd te hebben om objectief en scherp te zijn, om gevoelig te zijn voor religie in de actualiteit, om goed academisch te schrijven, en om kwesties vanuit verschillende perspectieven te kunnen benaderen. De brede kijk op de samenleving wordt volgens hen vakkundig door de docenten overgebracht. Zij beschrijven de docenten als kundig en vertellen dat ze de religiewetenschappelijke vakken zonder vooroordelen verzorgen. Het panel adviseert de opleiding de alumni structureler te betrekken bij het onderhouden en verbeteren van de kwaliteit van haar programma.

Omdat studenten aangeven meer behoefte aan arbeidsmarktoriëntatie te hebben, zijn er initiatieven met *Career Services* en met de studievereniging *Aladdin* gestart om meer systematisch contact met alumni en met het potentiële werkveld te onderhouden. Werkbezoeken, zoals aan het ministerie van Buitenlandse Zaken, en het promoten van stages in de bachelor moeten studenten beter in staat stellen hun weg op de arbeidsmarkt te vinden.

Overwegingen

Na bestudering van de eindwerkstukken heeft het panel geconcludeerd dat deze van voldoende wetenschappelijk basiskwaliteit zijn. Studenten realiseren aantoonbaar de beoogde leerresultaten. Het adequaat kunnen toepassen van methoden is evenwel een belangrijke algemene kritische kanttekening. De opleiding moet hier verbeteringen in aanbrengen, bijvoorbeeld door het versterken van de methodische leerlijn (zie standaard 2).

Het panel oordeelt ook dat alumni voldoende baat hebben bij de opleiding. Het panel adviseert de opleiding deze groep structureler te betrekken bij het onderhouden en verbeteren van de kwaliteit van haar programma.

Conclusie

Bacheloropleiding Religiewetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoet'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het panel beoordeelt standaard 1, 2, 3 en 4 van de bacheloropleiding *Religiewetenschappen* als 'voldoet'. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen eindoordeel over de opleiding daarmee 'positief'.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Religiewetenschappen* als 'positief'.

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING - BACHELOROPLEIDING ISLAM EN ARABISCH

Standaard 1: Beoogde leerresultaten

De beoogde leerresultaten passen bij het niveau en de oriëntatie van de opleiding en zijn afgestemd op de verwachtingen van het beroepenveld en het vakgebied en op internationale eisen.

Bevindingen

Studenten bestuderen in de bacheloropleiding Islam en Arabisch de islam als religie en als historisch en maatschappelijk verschijnsel. Islam is in de opleiding breed opgevat: het is een aanduiding van een religie en van het sociale en culturele complex dat historisch met de islam en met moslims is geassocieerd.

De opleiding wil studenten afleveren die in staat zijn om zelfstandig een bijdrage te leveren aan maatschappelijke vraagstukken. Hiervoor hebben zij gefundeerde en genuanceerde kennis over islam nodig en een degelijke kennis van de belangrijkste brontaal, het Arabisch. Kennis van het Arabisch is van groot belang om de bronnen van de islam en hun hedendaagse interpretaties te kunnen bestuderen.

De opleiding beschrijft drie doelen: 1) het aanleren van kennis, inzicht en vaardigheden op het gebied van de islamwetenschap, inclusief het vermogen om deze kennis, inzicht en vaardigheden toe te passen op maatschappelijke vraagstukken en erover te communiceren; 2) het aanleren van het Modern Standaard Arabisch; en 3) academische vorming. Deze doelen zijn vertaald in beoogde leerresultaten (zie bijlage 3). Het panel heeft de beoogde leerresultaten bestudeerd en stelt vast dat ze passen bij een academische bacheloropleiding, zoals beschreven in de Dublin-descriptoren.

De Utrechtse opleiding onderscheidt zich door de sterke positie van het Arabisch binnen de opleiding. De opleiding kiest ervoor kennis van het Arabisch als belangrijke verplichte component in het programma aan te bieden. Het doel is dat studenten voor leesvaardigheid modern Arabisch niveau B2 bereiken (onafhankelijk gebruiker) in termen van het Europese Referentiekader (ERK) voor taalonderwijs. Voor de overige vaardigheden bereiken studenten niveau A2 (basisgebruiker). Kennis van een Arabische regionale taal maakt geen deel uit van de beoogde leerresultaten, al stimuleert de opleiding studenten een regionale variant van het Arabisch te leren tijdens een minor die ze in Rabat of Cairo kunnen volgen.

De nadruk op kennis van het Arabisch correspondeert met de keuze van de opleiding voor tekstgerichte studie van de islam in heden en het verleden. Hoewel sociaalwetenschappelijke benaderingen aandacht krijgen, ligt het zwaartepunt van de opleiding bij de studie van de islam op basis van zijn geschreven traditie. Het panel onderkent dat de opleiding, door de combinatie van islamwetenschappen en Arabisch, uniek is in het Nederlandse onderwijslandschap en ver daarbuiten. De combinatie leidt wel tot wat spanning tussen de twee basiscomponenten van de opleiding. Het aanleren van het Arabisch kost immers al bijzonder veel tijd, nog voordat studenten het kunnen toepassen in hun studie. Het vinden van de juiste mate van verwevenheid en van evenwicht tussen die twee componenten verdient blijvende aandacht, aldus het panel.

De opleiding werkt nauw samen met de opleiding Religiewetenschappen. Dit leidt tot een vergroting van het cursusaanbod voor de studenten en de mogelijkheid om zich ook in andere religies of thema's binnen religiewetenschappen te verdiepen en kennis te maken met niet-tekstuele benaderingen. Het panel vindt de samenwerking daarom een duidelijke meerwaarde.

Overwegingen

Het panel heeft het profiel, de doelen en de beoogde leerresultaten van de bacheloropleiding bestudeerd en heeft vastgesteld dat het niveau, de oriëntatie en de inhoud van de beoogde leerresultaten voldoen aan de algemene, internationaal geaccepteerde eisen die gesteld worden aan een wo-bacheloropleiding, zoals beschreven in de Dublin-descriptoren.

Het profiel van de opleiding komt tegemoet aan de behoefte om de islam niet alleen als religie, maar ook als historisch en maatschappelijk fenomeen te bestuderen, met aandacht voor teksten in de brontaal Arabisch. De opleiding profileert zich als programma dat midden in de samenleving staat en waarbij het heden en het verleden in proportie aan bod komt. Het panel waardeert de verbinding met andere academische opleidingen, zoals Religiewetenschappen. Door de unieke keuze voor de twee basiscomponenten islamwetenschappen en Arabisch ziet de opleiding zich wel uitgedaagd om een goed evenwicht tussen de twee te vinden. Het uiteindelijke doel is dat studenten het Arabisch dat zij leren ook echt kunnen toepassen. Omdat het leren van Arabisch veel tijd kost, ziet het panel hier wat spanning optreden. Het vraagt de opleiding dan ook de verwevenheid en het evenwicht tussen de twee basiscomponenten aandachtig te bewaken.

Conclusie

Bacheloropleiding Islam en Arabisch: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoet'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, de onderwijsleeromgeving en de kwaliteit van het docententeam maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde leerresultaten te realiseren.

Bevindingen

Een schematisch overzicht van de opleiding is opgenomen in bijlage 3.

Algemene indruk

Het panel heeft het programma bestudeerd en beoordeelt het als een duidelijk gestructureerd programma. Het is transparant en inzichtelijk; de opzet van het curriculum en van de cursussen, de onderwerpen die behandeld worden, de toetsvormen en de leerlijnen zijn duidelijk en onderbouwd. Het panel noemt de samenwerking met de bacheloropleiding Religiewetenschappen als positief punt. Deze samenwerking zorgt voor complementariteit en synergie.

Het panel ziet dat de opleiding op zoek is naar het ideale evenwicht tussen de twee basiscomponenten van de opleiding: islamwetenschap en Arabisch. Het is heel goed dat de opleiding vasthoudt aan het Arabisch, aldus het panel. Maar de studenten zouden aan het einde van de opleiding wel meer met hun talenkennis moeten kunnen doen (zie Standaard 4). De opleiding zet verschillende en passende werkvormen in. Het Utrechtse islamwetenschappelijke onderzoek vindt via de docenten een weg naar het onderwijs. Studenten zijn tevreden over hun docenten. Ze ontvangen goede feedback en begeleiding. In 2018 heeft een internationale commissie het onderzoek op de domeinen van Religiewetenschap en Islam en Arabisch zeer positief beoordeeld, en ook gewezen op de impact op de opleidingen binnen de School.

Het panel beveelt aan het methodologieonderwijs verder te versterken en uitdrukkelijker te expliciteren in het programma. De opleiding heeft hier weliswaar aandacht voor gehad in de afgelopen jaren, maar uit eindwerkstukken blijkt dat het niveau van de onderzoeksvaardigheden van studenten nog kan verhogen. Nadere precisering daarover is opgenomen in standaard 4.

Curriculum

De major van de opleiding (120 EC) bestaat voor 82,5 EC uit verplichte cursussen: het basispakket taalverwerving Arabisch (30 EC), het basispakket islam- en religiewetenschap (30 EC), verdieping Arabische teksten (15 EC), en een onderzoeksseminar (7,5 EC). Het onderzoeksseminar bereidt

voor op het eindwerkstuk (7,5 EC). De overige 30 EC van de major mag worden gekozen uit een aanbod van 45 EC aan islamgerelateerde verdiepende vakken.

Studenten kunnen de profileringsruimte (60 EC) benutten om vakken buiten de opleiding te volgen, bijvoorbeeld om zich op een masteropleiding voor te bereiden. Deze profileringsruimte omvat een profileringspakket van 30 EC, bijvoorbeeld een minor. De opleiding stimuleert haar studenten de Egypte-minor van het Nederlands-Vlaams Instituut in Cairo of de Marokko-minor van het Nederlands Instituut Marokko in Rabat te volgen. Deze minoren richten zich nadrukkelijk op studenten Arabisch uit Nederland en Vlaanderen en hebben drie doelen: 1. het vergroten van de aanwezige taalvaardigheid van het standaard Arabisch; 2. het aanleren van een regionale Arabische taal; en 3. het verwerven van kennis van de geschiedenis en cultuur van het betreffende land. De opleiding overlegt regelmatig met de instituten over de inhoud en het niveau van de minoren. De invulling van de overige 30 EC binnen de profileringsruimte is vrij, al moet voor studiepunten van buiten de Universiteit Utrecht toestemming worden gevraagd aan de examencommissie.

Voor de drie opleidingsdoelen (islamwetenschap, kennis van het Arabisch, academische vorming) zijn leerlijnen ontwikkeld, deels door een opklimmende moeilijkheidsgraad in cursussen, deels door inhoudelijke afstemming van de afzonderlijke cursussen.

De leerlijn *Islamwetenschap* komt in het curriculum terug in het verplichte basispakket dat studenten in het eerste jaar volgen en in de keuzecursussen waaruit studenten in het tweede en derde jaar er vier moeten kiezen. De meeste cursussen zijn islam-specifiek, zoals cursussen over de geschiedenis van de islamitische wereld, over Koran en *hadith*, en over stromingen in de islam. Ook is er een aantal cursussen in de leerlijn opgenomen die samen met de opleiding Religiewetenschappen worden aangeboden en waarin naast de islam ook andere godsdiensten aan de orde komen. Op deze manier wil de opleiding een bredere religiewetenschappelijke inbedding koppelen aan specialisatie in de islam.

De leerlijn *Arabisch* is in het curriculum verwerkt in het verplichte basispakket Arabisch 1 t/m 4 in het eerste studiejaar, en in twee verplichte leescursussen in het tweede jaar. In het basispakket wordt gewerkt met een in Utrecht ontwikkelde lesmethode. In het kader van het onderwijsproject *Taalverwerving Arabisch* is deze methode de laatste jaren aangevuld met een ruime hoeveelheid digitaal oefenmateriaal. Om studenten te stimuleren hun taalvaardigheid verder te vergroten is er een alternierend cursusaanbod Arabisch, zodat zij ook in het derde jaar nog een (extra) cursus Arabisch kunnen volgen in hun profileringsruimte. Voor tweede- en derdejaars studenten is er een facultatieve, extracurriculaire leesgroep Arabisch ingericht. Studenten bereiken de aan Arabisch gerelateerde beoogde leerresultaten halverwege het tweede jaar, na afronding van de laatste cursus Arabisch. Studenten informeerden het panel dat het eerste jaar vooral in het teken staat van grammatica en dat ze in het tweede en derde jaar meer ingaan op tekstbegrip. De overgang van het eerste (theorie/grammatica) naar het tweede studiejaar (toepassing) valt studenten zwaar en doet wat gekunsteld aan, aldus de studenten. Het Arabisch zien de studenten overigens als een instrument om klassieke teksten en moderne literatuur te kunnen begrijpen. Maar tegelijkertijd zien zij het Arabisch ook als doel op zich en gebruiken ze het bijvoorbeeld ook om nieuwsberichten te kunnen volgen. De praktische toepasbaarheid mag van de studenten wat verhoogd worden. Zo geven zij bijvoorbeeld aan ook behoefte te hebben aan meer oefening in conversatie. De opleiding herkent de opmerkingen van de studenten en geeft aan van plan te zijn om bijvoorbeeld Arabische journalistieke teksten te lezen om dichterbij de actualiteit te komen. Het is evenwel geen gemakkelijke taal om te leren, en zowel het tempo en het niveau van het huidige taalonderwijs ligt al hoog.

De bovengenoemde minor in Cairo of Rabat is een andere mogelijkheid om de taalvaardigheid Arabisch te versterken. De laatste jaren heeft ongeveer de helft van de studenten een half jaar in Cairo of Rabat doorgebracht. Studenten met wie het panel sprak zijn zeer enthousiast over deze minor. Arabisch als leertaal en spreektaal wordt reëel wanneer je tijd doorbrengt in de Arabische wereld. Studenten beschouwen dit als een waardevolle aanvulling op de tekstuele benadering die

de Utrechtse opleiding zo kenmerkt. De kennis van het Arabisch is duidelijk vergroot, net als het inzicht in de (complexiteit van de) islam. Het panel concludeert dan ook dat de impact van deze minoren buitengewoon groot en waardevol is. De voorlichting is ook goed geregeld; voorlichters uit Rabat en Cairo komen naar Utrecht om de studenten te informeren over alle aspecten van de minor. Ook de veiligheid van de studenten staat op de radar.

De leerlijn *Academische vorming* is deels gekoppeld aan de vakken van de leerlijn *Islamwetenschap*, en deels aan de minor en de profileringsruimte. Ze bestaat uit een basistraining academische vaardigheden (samen met de opleiding Religiewetenschappen) die gekoppeld is aan twee cursussen in het eerste semester van het eerste studiejaar, uit een reeks van onderzoek-, schrijf- en spreekopdrachten in vrijwel alle verplichte en keuzecursussen op het gebied van de islamwetenschap, uit het onderzoekseminar in het derde studiejaar, en uit het eindwerkstuk. Het aanleren van onderzoeksmethoden is geïntegreerd in de vakken. Uit het gesprek met studenten blijkt echter dat zij methoden slecht lijken te herkennen. Dit komt ook tot uiting in de eindwerkstukken (zie standaard 4). De methodische leerlijn kan verdere versterking gebruiken, aldus het panel. Het panel beveelt de opleiding daarom aan om methoden voor de studenten herkenbaarder en explicieter te maken in het curriculum. Ook het schrijfvaardigheidsonderwijs kan volgens studenten en het panel wat versterking gebruiken. Zo informeren studenten het panel dat taalfouten in het Arabisch wel 'bestraft' worden, naar in het Nederlands niet.

Studenten krijgen doorgaans college in relatief kleine groepen en docenten gebruiken verschillende werkvormen. Studenten ervaren de kleine groepen als plezierig en stimulerend voor debat. De lijnen tussen docenten en studenten zijn kort en dit dwingt ze om zich goed voor te bereiden op de lessen. Studenten ontvangen goede feedback en begeleiding. Docenten zijn door de korte lijnen goed beschikbaar en bereikbaar voor persoonlijk contact. Het panel heeft op de leestafel ook verschillende voorbeelden gezien van gedetailleerde en uitgebreide schriftelijke feedback. Het complimenteert de opleiding met de zorgvuldige aanpak die ze op dit vlak heeft. Studenten geven wel aan dat initiatieven vanuit de opleiding om studenten bij (de verbetering van) het onderwijs te betrekken wat aan de minimale kant zijn. De begeleiding van studenten in het algemeen wordt ondersteund door de kleinschaligheid van de opleiding. Tijdens de introductie maken studenten kennis met elkaar, hun docenten, de studievereniging Aladdin, studenten van de opleiding Islam en Arabisch en hun tutor. Het tutoraat is met name het eerste jaar actief en is bedoeld om de studenten wegwijs te maken in de studie, en het programma en elkaar te leren kennen. In het eerste semester vinden enkele groepsbijeenkomsten en een individueel gesprek plaats. Hierin wordt gekeken naar studievoortgang en naar de ontwikkeling van vaardigheden. In het tweede semester vinden er ook enkele groepsbijeenkomsten en een individueel gesprek plaats waar aandacht is voor de maatschappelijke relevantie van religiewetenschappen, voor de studievoortgang en voor de persoonlijke ontwikkeling. In het tweede en derde studiejaar is er geen generiek programma meer. Studenten kunnen dan wel uit eigen beweging contact zoeken met hun tutor of de studieadviseur voor allerlei kwesties.

Instream

De lage instroom is al jaren een punt van zorg. De instroomcijfers laten een dalende trend zien. In 2013 trok de opleiding nog elf studenten, in 2018 verwelkomde ze slechts vier nieuwe studenten. De opleiding heeft de afgelopen jaren een aantal acties ondernomen om de instroom te verhogen. Zo is onder andere de voorlichting herzien en is de informatie op de studiekezerswebsite aangepast. In 2016 is een adviesbureau in de arm genomen om te adviseren over het type studenten dat geïnteresseerd is in Islam en Arabisch, met de vraag hoe bij de voorlichting in te spelen op de belangstelling en op vragen bij studiekezers. Tot nu toe hebben alle inspanningen nog niet geleid tot een verhoging van de instroom. Begin 2019 zijn daarom samen met de departementsleiding nieuwe wegen verkend om meer studenten aan te trekken. Een van de mogelijkheden die de opleiding verder verkent, is om een bestaande interdisciplinaire minor, gericht op het moderne Midden-Oosten, als een track binnen de opleiding aan te bieden. Daarmee hoopt ze meer concurrerend te kunnen zijn met andere opleidingen in Nederland. Een ander idee is

om de bestaande mogelijkheid van een dubbele major (bijvoorbeeld Islam en Arabisch samen met Rechten) sterker onder de aandacht van studiekeizers te brengen.

Ondanks dat de opleiding een lage studentinstroom kent, is de bezettingsgraad van de cursussen vaak goed, doordat zij-instroom van studenten in veel cursussen mogelijk is (bijvakkers). Het aantrekken van meer bijvakkers was een nadrukkelijk doel bij het kiezen van de naam Islam en Arabisch in 2012. De gedachte was dat islamvakken aantrekkelijk zouden kunnen zijn voor studenten van grote opleidingen, met name binnen de geesteswetenschappen en de sociale wetenschappen. Studenten vanuit de hele universiteit volgen regelmatig een minor Islam, een minor Arabisch, de interdisciplinaire minor Midden-Oostenstudies, of losse vakken. Vooral in de taalvererving en in inleidende cursussen met betrekking tot de islam is zij-instroom substantieel. Zo trekken de cursussen *Arabisch 1* en *Islam, een levende traditie* rond de honderd studenten per jaar. Vooral in de verdiepende islamcursussen leidt zij-instroom wel tot een groot verschil in kennisniveau onder de deelnemers. Studenten vertelden het panel dat de niveauverschillen bij islamvakken zorgen voor een spanningsveld. Hoewel de bijvakkers ook interessante perspectieven meebrengen, geven de studenten aan wel blij te zijn dat de hoofdvakkers in de werkgroepen gescheiden worden van de bijvakkers. Het niveauverschil is een aandachtspunt voor de opleiding, maar het weigeren van studenten is niet mogelijk. De opleiding is bewust bezig met het in goede banen leiden van deze studentengroepen en zal strenger toezien op de al bestaande voorkenniseisen, bijvoorbeeld door een drempeltoets aan het begin van de cursus te programmeren. Bijvakkers Arabisch stromen allemaal in op hetzelfde beginnersniveau. Dit leidt in de lessen daarom niet tot problemen.

Docenten

Het docententeam van de opleiding Islam en Arabisch bestaat uit een zestal medewerkers die ieder verbonden zijn aan de disciplinegroep *Arabische en Islamitische Studies*. Het inhoudelijke zwaartepunt van de expertise ligt in deze leerstoelgroep bij de tekstgerichte studie van de islamitische cultuur in heden en verleden. De totale omvang van het vaste docententeam is 5,1 fte, waarvan 3,7 voor onderwijs en 1,4 voor onderzoek beschikbaar is. De inzet van tijdelijke docenten beperkt zich tot werkgroepen bij een aantal grotere cursussen, in het bijzonder in de taalvererving Arabisch. Docenten van de opleiding Religiewetenschappen zijn ook betrokken bij het curriculum Islam en Arabisch, onder meer in cursussen die de twee opleidingen gezamenlijk aanbieden, en bij eindwerkstukbegeleiding. Het betreft dan vooral docenten uit de leerstoelgroep Religiewetenschap.

De vaste staf is in het bezit van een BKO, en twee leden van de vaste staf hebben bovendien een Senior kwalificatie onderwijs. Een docent heeft de CEUT (*Centre for Excellence in University Teaching*) leergang gevolgd. Er zijn meerdere mogelijkheden binnen de faculteit en de universiteit voor docenten om zich te blijven ontwikkelen in het onderwijs. Het *Centre for Academic Teaching* (CAT) biedt bijvoorbeeld regelmatig workshops aan over onderwijskundige thema's. Voor nieuwe docenten is er een facultair programma (Leergang Universitair Onderwijs) waarin zij begeleid worden bij het behalen van hun BKO en dat zij binnen een jaar na hun aanstelling moeten hebben afgerond. Het panel heeft een betrokken en deskundig docententeam aangetroffen. Hoewel het niet tot de opdracht van het panel behoort, wil het toch opmerken dat er geen genderbalans in het team is. Het vaste team bestaat enkel uit mannen.

Het docententeam overlegt minstens eenmaal per blok over de kwaliteit van onderwijs en toetsing. Vanwege de nauwe samenwerking met de opleiding Religiewetenschappen worden de agenda's van het docentenoverleg van beide opleidingen inhoudelijk en rooster-technisch afgestemd, en vergaderen de twee teams samen over thema's die voor beide relevant zijn. Ook nemen de docenten deel aan bijeenkomsten op departementaal niveau, waarin onderwijskundige thema's centraal staan. Daarnaast is er binnen de faculteit en de universiteit een breed aanbod aan cursussen en aan onderwijsvernieuingsprojecten waar docentprofessionalisering centraal staat. Docenten van de opleiding Islam en Arabisch gebruiken bijvoorbeeld regelmatig een digitale oefenen- en toetsomgeving en experimenteren met het gebruik van kennisclips.

Studenten zijn zeer tevreden over hun docenten. Zij vertelden het panel dat docenten met enthousiasme hun onderzoek in de lessen inbrengen, en dat zij het belang van de geesteswetenschappen in het algemeen benadrukken. Het panel kan uit het gesprek met docenten opmaken dat het team goed samenwerkt en regelmatig ook buiten de formele lijn bijeenkomt om van gedachten te wisselen over onderwijs en onderzoek. Daarnaast nemen ze suggesties en feedback van studenten ter harte en geven ze blijk van de wil om het onderwijs voortdurend te verbeteren.

Overwegingen

Het panel is van oordeel dat gewaarborgd is dat de beoogde leerresultaten binnen het curriculum van de opleiding kunnen worden gerealiseerd. De opleiding realiseert een samenhangend en breed aanbod waarin voldoende ruimte is voor verdieping en specialisatie. Er is binnen het curriculum sprake van een duidelijke niveauopbouw, en de leerdoelen van de afzonderlijke vakken werken toe naar de uiteindelijke beoogde leerresultaten. Het programma is studeerbaar en coherent en de onderdelen zijn op elkaar afgestemd.

Het panel concludeert dat studenten een bijzonder mooi en uniek programma in Utrecht volgen. Maar het ziet ook dat de opleiding zoekende is naar het juiste evenwicht en naar integratie tussen de twee componenten, Arabisch en islamwetenschap. De vraag naar de verhouding en integratie tussen deze twee basiscomponenten is een wezenlijke vraag. Daar komt bij dat de opleiding voor het Arabisch taalonderwijs ook lijkt te zoeken naar de best mogelijke invulling. Arabisch wordt nu beschouwd als een instrument om bronnen te kunnen raadplegen. Maar studenten lijken niet genoeg overzicht van de bronnen te hebben of voldoende taalvaardigheid om ze ook echt te kunnen gebruiken. Ook vragen studenten om meer aandacht voor vaardigheden als spreken en luisteren, en oefening met bijvoorbeeld journalistieke teksten. De opleiding biedt studenten veel opties om hun Arabisch te verbeteren, en daarbij hebben de Egypte- en Marokko-minoren overduidelijk de grootste impact. Het panel complimenteert de opleiding met deze minoren. Ze zijn van grote meerwaarde voor de studenten.

Een belangrijk en kritisch werkpunt plaatst het panel bij het aanleren van onderzoeksmethoden. Deze worden geïntegreerd in de cursussen aangeboden. Ze lijken door studenten echter niet goed genoeg herkend te worden (zie Standaard 4). Het panel beveelt daarom aan om de methoden voor de studenten herkenbaarder en explicieter te maken in het curriculum.

De samenwerking met de opleiding Religiewetenschappen is van evidente meerwaarde. De docenten van beide opleidingen stemmen zaken rond het onderwijs goed met elkaar af. Ook uitwisseling op het gebied van onderzoek vindt regelmatig plaats. In het onderwijs krijgt de samenwerking concreet gestalte door het verzorgen van gezamenlijke cursussen.

De oorzaak voor de lage instroom is onbekend. Het panel beseft dat de geringe instroom een algemeen zorgpunt is bij opleidingen die de Nederlandse universiteiten organiseren op de gebieden van theologie en religiewetenschappen. Het panel heeft geconstateerd dat de Utrechtse faculteit acties onderneemt om haar opleidingen meer zichtbaarheid te geven, zowel binnen de universiteit als breder maatschappelijk, om de instroom van goede gemotiveerde studenten te verhogen.

Het panel concludeert dat er sprake is van een betrokken en gemotiveerd docententeam, dat de opleiding vormgeeft en uitvoert. Het panel constateert dat de opleiding met haar docenten beschikt over alle deskundigheden die nodig zijn om het programma uit te kunnen voeren. Docenten koppelen hun onderzoek aan het onderwijs en zijn duidelijk gedreven om goed onderwijs te verzorgen. Er is ruim voldoende aandacht voor docentprofessionalisering.

Conclusie

Bacheloropleiding Islam en Arabisch: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoet'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Bevindingen

Toetsbeleid

Het toetsbeleid van de bacheloropleiding Islam en Arabisch is gebaseerd op de facultaire richtlijn Toetsing en Beoordeling (2017) en op de UU Richtlijn Onderwijs. Iedere opleiding heeft een eigen toetsplan waarin de aansluiting tussen beoogde leerresultaten, leerlijnen en leerdoelen zichtbaar is. Volgens facultair beleid streeft de opleiding ernaar om de toetsvormen af te stemmen op de leerdoelen, waarbij gebruik wordt gemaakt van gevarieerde toetsvormen binnen en tussen vakken.

De Richtlijn Onderwijs schrijft voor dat ieder vak minimaal twee toetsmomenten heeft, bijvoorbeeld een deoltoets en een eindtoets. Herkansingen vinden plaats binnen hetzelfde blok. De toetsing is standaard een onderdeel van de cursusevaluaties door de studenten. Het panel concludeert dat er sprake is van een helder beleid voor toetsing en herkansingen. Studenten weten van tevoren waar ze aan toe zijn en er wordt zoveel mogelijk gestreefd naar afsluiting binnen een blok. Verder vindt het panel het goed dat bij het opstellen van toetsen zoveel mogelijk het 'vier-ogen-principe' wordt toegepast.

Toetsing in cursussen

In de opleiding Islam en Arabisch is het aantal deoltoetsen meestal hoger dan twee. De opleiding zet verschillende toetsvormen in die passen bij de leerdoelen van de cursus, zoals referaten, schrijfoopdrachten, *take-home* tentamens, en schriftelijke tentamens. Kennis wordt meestal door schriftelijke tentamens getoetst, inzicht en toepassen van kennis door schrijf- of spreekopdrachten waaraan een klein onderzoek voorafgaat. Studenten geven aan tevreden te zijn met de toetsing en geen bovengemiddelde toetsdruk te ervaren. De toetsen bouwen voort op elkaar. De tussentijdse peilingen worden als positief ervaren. Toetsing van het Arabisch vindt om de twee weken plaats en dat doet wat schools aan, aldus de studenten. Maar het heeft ook een selecterende functie. Studenten (met name bijvakkers) vallen uit wanneer zij het tempo niet bij kunnen houden. Studenten geven aan dat de feedback en feed forward van hoge kwaliteit is.

Docenten hanteren voor de cursussen beoordelingscriteria die zijn vastgelegd in de cursushandleiding en in *rubrics*. De criteria zijn onderwerp van gesprek in de docentvergaderingen. Bij tentamens met open vragen werken docenten met modelantwoorden en scoringstabellen. Voor de beoordeling van presentaties wordt vanaf 2019-2020 gewerkt met een standaardformulier. De opleiding maakt standaard gebruik van Blackboard voor feedback tijdens de cursus, feedback op en beoordeling van opdrachten en papers, en communicatie. Het binnen Blackboard uploaden van gemaakte opdrachten garandeert controle op plagiaat (via *Safe Assign*), en het ondersteunt de archivering van de cursus inclusief de beoordeling.

Toetsing eindwerkstukken

De opleiding maakt gebruik van een facultair beoordelingsformulier voor de beoordeling van eindwerkstukken. Dit formulier is opgesteld in samenwerking met de examencommissies en toetscommissie. Twee beoordelaars beoordelen eindwerkstukken altijd onafhankelijk van elkaar. Na onderling beraad komen zij tot een definitief cijfer en een schriftelijke onderbouwing daarvan. Een derde beoordelaar wordt geraadpleegd wanneer beide beoordelaars tot een voorlopig cijfer komen dat 1,5 punt of meer uit elkaar ligt. Het panel waardeert het gebruik van het beoordelingsformulier door de docenten. De formulieren zijn, op een enkele uitzondering na, goed en volledig ingevuld. Dit komt de inzichtelijkheid en de navolgbaarheid van de beoordeling ten goede. Bij één eindwerkstuk trof het panel een beoordeling aan waarbij de onafhankelijkheid van de twee beoordelaars niet tot uiting kwam. Het beoordelingsformulier bevatte enkel het commentaar van de eerste beoordelaar en een gemeenschappelijk cijfer. Dit wekt de indruk dat de beoordeling niet conform de regels plaats heeft gevonden. Het panel is het over het algemeen eens met de cijfers die zijn gegeven, maar komt in een geval op een lager cijfer uit, en in meerdere gevallen op een hoger cijfer. Uit het gesprek met de examencommissie bleek dat de afstemming tussen de

beoordelaars over het definitieve oordeel een aandachtspunt is. Daarnaast valt het de examencommissie op dat de (systematische beoordeling van de) kwaliteit van methodologie in de eindwerken nog een worsteling is (zie standaard 4). Intervisies, waarbij inhoudelijke discussies tussen beoordelaars plaats vinden, zouden moeten bijdragen aan een verdere verbetering van het beoordelingsproces.

Examencommissie

De bacheloropleiding Islam en Arabisch deelt een examencommissie met de bacheloropleidingen Filosofie en Religiewetenschappen. De samenwerking binnen de examencommissie verloopt naar wens, zo bleek uit gesprek. De drie opleidingen leren ook van elkaar door deze samenwerking. De examencommissie heeft zich recent beziggehouden met de herindeling van de pakketten, de opbouw en samenhang van de programma's, en de toetsplannen. De examencommissie heeft een duidelijke jaaragenda.

In het document 'IJKpunten proces en kwaliteit van toetsing Faculteit Geesteswetenschappen' (2012) is vastgelegd welke punten de examencommissies cruciaal vinden voor een goede toetskwaliteit binnen de faculteit. De faculteit kent een facultaire toetscommissie die in opdracht van de examencommissies adviseert over opleidingsoverstijgende aspecten van toetsing, zoals de kennis van het Engels, de ingangseisen etc. Met ingang van januari 2019 kunnen opleidingen ook opleidings specifieke vragen voorleggen aan de toetscommissie. De examencommissies en toetscommissie rapporteren jaarlijks aan het faculteitsbestuur in een gezamenlijk jaarverslag.

De examencommissie controleert de validiteit en de betrouwbaarheid van toetsen. Ze onderzoekt of de toetscriteria passen bij de beoogde leerresultaten van de opleiding en doet steekproeven naar de kwaliteit van de eindwerkstukken. Dit gebeurt een keer per jaar, of om de twee jaar. Het facultaire beleid schrijft voor dat ieder programma om de drie jaar wordt doorgelicht. De eindwerken worden iets vaker bestudeerd. De examencommissie heeft naar aanleiding van de steekproeven geen gevallen gevonden waar twijfel zou kunnen ontstaan over de juistheid van de beoordelingen, afgezien van incidentele slordigheden in de archivering en de wenselijkheid van wat meer stroomlijning in de formele eisen van het eindwerkstuk. De examencommissie stimuleert docenten verder om in hun overleggen jaarlijks de beoordeling van enkele eindwerkstukken met elkaar te bespreken.

Overwegingen

Het panel concludeert dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. Toetsen sluiten goed aan op de leerdoelen en op de beoogde leerresultaten, en er is sprake van een goede spreiding van toetsing. Het panel is ook te spreken over de borging van de toetskwaliteit door vooraf bij iedere toets het vier-ogen principe toe te passen en de controle van de examencommissie achteraf.

De procedures rond de beoordeling van de eindwerkstukken zijn adequaat en docenten maken goed gebruik van het beoordelingsformulier. Hierdoor bevat het formulier duidelijk de bevindingen van de beoordelaar en feedback voor studenten.

Tot slot complimenteert het panel de opleiding met haar examencommissie, die blijkt geeft van een zorgvuldige en grondige aanpak. De werkwijze en benadering past bij de opleiding en bij de professionaliteit van de docenten. De examencommissie slaagt er wat het panel betreft in om de kwaliteit van toetsing te bewaken en te garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben behaald.

Conclusie

Bacheloropleiding Islam en Arabisch: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoet'.

Standaard 4: Gerealiseerde leerresultaten

De opleiding toont aan dat de beoogde leerresultaten zijn gerealiseerd.

Bevindingen

Om zicht te krijgen op de realisatie van de beoogde leerresultaten bestudeerde het panel voorafgaand aan het bezoek vijftien eindwerkstukken (inclusief beoordelingen). De bestudeerde producten tonen naar het oordeel van het panel voldoende de realisatie van de beoogde leerresultaten. Het panel heeft in de steekproef zeer sterke, maar ook zwakkere eindwerkstukken aangetroffen. Bij de zwakkere eindwerkstukken trof het panel toch wat onzorgvuldig geschreven werken aan. Dit leidt soms tot vragen rond de analyse en de argumentatie. Geregeld ontbreekt een onderbouwing van de keuze van literatuur en ook wordt niet altijd aangegeven hoe het materiaal onderzocht en geanalyseerd is. Het adequaat kunnen toepassen van methoden is een algemeen actiepunt. De opleiding kan hier nog verbeteringen in aanbrengen, aldus het panel. Hoewel het geen harde eis van de opleiding is, had het panel verwacht eindwerkstukken aan te treffen waaruit bleek dat studenten Arabische bronnen gebruiken. Dit was echter nauwelijks het geval. De interactie tussen de twee basiscomponenten van de opleiding (inhoudelijk/thematisch en Arabisch) komt nog niet overtuigend tot uiting in de eindwerkstukken. Het panel ziet dit als een gemiste kans. Het is van mening dat de opleiding nog een stap kan en moet zetten door hier meer aandacht aan te besteden. Ook merkte het panel dat het zwaartepunt van de opleiding, de geschreven traditie c.q. tekstgerichte studie in heden en verleden, eigenlijk niet terug te zien is in de eindwerkstukken.

Bij de sterke werken trof het panel originele en duidelijk omschreven onderzoeksvragen. Het panel waardeert dat de onderwerpen die studenten behandelen goed aansluiten bij de onderzoeksexpertise van de docenten. Het zag enkele stukken met zorgvuldig uitgevoerd empirisch onderzoek, dat methodologisch en theoretisch goed onderbouwd was. Studenten maakten ook gebruik van correct geselecteerde en representatieve literatuur. Als laatste merkt het panel op dat het onduidelijk is welke omvang voor de eindwerkstukken nu eigenlijk gevraagd of gewenst is. Sommige eindwerkstukken lijken bijzonder lang voor een scriptie op bachelorniveau.

Alumni

Tot voor kort was de meest voor de hand liggende Utrechtse vervolgmaster het programma Religie en Samenleving, en daarbinnen de islamtrack. Studenten die graag hun Arabisch op masterniveau wilden ontwikkelen kozen vaker een masteropleiding Midden-Oostenstudies in Amsterdam of Leiden. Sinds 2016 kunnen de studenten in Utrecht ook kiezen voor de onderzoeksmaster *Religious Studies* waarbinnen zij het programma individueel invullen, bijvoorbeeld met onderdelen waarin de Arabische taal van belang is. Andere opties die studenten de afgelopen jaren hebben gekozen zijn onder meer de masteropleidingen Internationale Betrekkingen en Conflictstudies.

Afgestudeerde islamwetenschappers en Arabisten kunnen in diverse sectoren terecht komen, bijvoorbeeld in het onderwijs (met name het vak godsdienst en levensbeschouwing, maar ook het vak Arabisch), in beleid (van overheid en NGO's) in relatie tot de multiculturele samenleving en in internationale betrekkingen, journalistiek en vertaalwerk.

De alumni met wie het panel sprak waren onverdeeld positief over de opleiding. Zij noemden specifiek geleerd te hebben om objectief en scherp te zijn, om gevoelig te zijn voor religie in de actualiteit, om goed academisch te schrijven, en om kwesties vanuit verschillende perspectieven te kunnen benaderen. De brede kijk op de samenleving wordt volgens hen vakkundig door de docenten overgebracht. Zij beschrijven de docenten als kundig en vertellen dat ze de vakken zonder vooroordelen verzorgen. Het panel adviseert de opleiding de alumni structureler te betrekken bij het onderhouden en verbeteren van de kwaliteit van haar programma.

Omdat studenten aangeven meer behoefte aan arbeidsmarktoriëntatie te hebben, zijn er initiatieven met *Career Services* en met de studievereniging Aladdin gestart om meer systematisch contact met alumni en met het potentiële werkveld te onderhouden. Werkbezoeken, zoals aan het

ministerie van Buitenlandse Zaken, en het promoten van stages in de bachelor moeten studenten beter in staat stellen hun weg op de arbeidsmarkt te vinden.

Overwegingen

Na bestudering van de eindwerkstukken heeft het panel geconcludeerd dat deze van voldoende wetenschappelijk basiskwaliteit zijn. Studenten behalen aantoonbaar de beoogde leerresultaten. De interactie tussen de twee basiscomponenten van de opleiding, islamwetenschappen en Arabisch, komt niet tot uiting in de eindwerkstukken, net zoals het gebruik van Arabische bronnen. Dit zijn ook geen harde eisen van de opleiding. Het panel merkt desondanks op dat hier nog winst te behalen valt. Het adequaat kunnen toepassen van methoden is een algemeen punt waar de opleiding nog verbeteringen in aan moet brengen. Hiervoor zal een verdere versterking van de methodologische leerlijn noodzakelijk zijn (zie standaard 2).

Het panel oordeelt dat alumni voldoende baat hebben bij de opleiding. Het panel adviseert de opleiding deze groep structureler te betrekken bij het onderhouden en verbeteren van de kwaliteit van haar programma.

Conclusie

Bacheloropleiding Islam en Arabisch: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoet'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het panel beoordeelt standaard 1, 2, 3 en 4 van de bacheloropleiding Islam en Arabisch als 'voldoet'. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen eindoordeel over de opleiding daarmee 'positief'.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Islam en Arabisch* als 'positief'.

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING - MASTEROPLEIDING THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN

Standaard 1: Beoogde leerresultaten

De beoogde leerresultaten passen bij het niveau en de oriëntatie van de opleiding en zijn afgestemd op de verwachtingen van het beroepenveld en het vakgebied en op internationale eisen.

Bevindingen

Ontwikkelingen sinds laatste visitatie

De masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen bestond ten tijde van de vorige visitatie (oktober 2012) uit drie programma's: *Religies in hedendaagse samenlevingen*, *Biblical Studies/Bijbelwetenschappen*, en *Geestelijke verzorging*. Kort na die visitatieronde vond een reorganisatie binnen de Faculteit Geesteswetenschappen plaats. Een van de oogmerken van de reorganisatie was dat Utrecht zich voortaan zou gaan profileren met een focus op religiewetenschap. De huidige eenjarige masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen (programma naam Religie en Samenleving) is de opvolger van het voormalige programma Religies in hedendaagse samenlevingen. De andere twee programma's zijn afgebouwd.

Tegelijk met de herprofilering is het project 'Vernieuwing Masterfase 2014-2016' uitgevoerd. Doel van dit project was om alle masterprogramma's door te lichten en de profielen aan te scherpen. Voor het programma Religie en Samenleving betekent dit dat het - sterker dan voorheen - inzet op de arbeidsmarkt. Door de aandacht voor de arbeidsmarkt en voor contemporaine maatschappelijke thematieken is de herziene opleiding ook duidelijk afgezet ten opzichte van de onderzoeksmaster *Religious Studies*, die zich expliciet richt op studenten die een onderzoekscarrière ambiëren.

Profiel

Het West-Europese religieuze landschap is de afgelopen decennia sterk veranderd. Bepaalde religieuze instituties (veelal van christelijke signatuur) hebben onder invloed van de secularisatie veel van hun invloed verloren, al is religie in haar materiële vorm (bijvoorbeeld in gebouwen, kleding, de jaarkalender) nog steeds zichtbaar in het publieke domein. Er zijn allerlei nieuwe vormen van religie opgekomen, zoals sterk individuele en ervaringsgerichte expressies van religiositeit. Tegelijkertijd dienen zich door migratie (voor de West-Europese context) nieuwe religieuze tradities aan, zoals hindoeïsme en islam, en zijn uitingen van bijvoorbeeld de christelijke traditie meer divers geworden. Door de parallelle ontwikkelingen van secularisatie en migratie is het religieuze landschap in West-Europa – en daarmee de publieke rol van religie – complexer, en vaak ook controversieel geworden. Daarbij springt de publieke rol van islam in Europa het meest in het oog. Het 'islamdebat' werkt als katalysator voor bredere maatschappelijke en politieke discussies over de rol van religie in het West-Europese publieke domein, zoals over godsdienstvrijheid, levensbeschouwelijk onderwijs, genderrollen, en de rol van religie in conflicten.

In de eenjarige masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen staat dit steeds veranderende religieuze landschap – en met name de publieke rol van religie – in West-Europa centraal. Ook is er nadrukkelijk aandacht voor religie als een transnationaal en mondiaal verschijnsel. Het programma richt zich specifiek op de parallelle ontwikkelingen van secularisatie en migratie en op hun impact op het christendom, de islam en de niet-geïnstitutionaliseerde religiositeit. Het programma biedt twee tracks aan. In de track *Religiewetenschap* verdiepen studenten zich in de breedte van de religieuze ontwikkelingen in West-Europa. De track *Islamologie* is gericht op studenten die zich specifiek willen verdiepen in de islam. Deze track wordt in samenwerking met de UvA aangeboden.

Het programma biedt een combinatie van een brede wetenschappelijke vorming in theorie en onderzoeksmethodieken en een expliciete beroepsoriëntatie. Het beoogt studenten inzicht te geven in de rol van religie in het publieke domein in West-Europa (in het bijzonder in Nederland), zodat zij op basis van hun verworven expertise kunnen bijdragen aan advies- en beleidsvorming bij de overheid en bij maatschappelijke instanties. Toekomstige werkvelden zijn bijvoorbeeld beleidsontwikkeling op het gebied van (religieuze) diversiteit, migratie en welzijn; onderzoek en communicatie op het gebied van media en cultuur; het onderwijs (na een educatief vervolgtraject van een jaar) of andere vormen van educatie (bijv. bij musea of NGO's).

Het is de ambitie om studenten op te leiden voor de Nederlandse arbeidsmarkt. De opleiding kiest daarom bewust voor het Nederlands als voertaal. Hoewel uit internationale academische literatuur wordt geput, zijn veel vraagstukken in de opleiding toegespitst op de West-Europese, en in het bijzonder de Nederlandse context, die doorgaans met andere Europese landen worden vergeleken.

De Utrechtse opleiding onderscheidt zich van andere opleidingen door een expliciete religiewetenschappelijke en West-Europese focus, en veronderstelde voorkennis over het christendom en de islam. Het Utrechtse programma profileert zich met aandacht voor de publieke rol van religie. De opleiding beschrijft in het onderwijs- en examenreglement haar doel als volgt: "[...] studenten kennis, methoden en vaardigheden aan te leren om de diversiteit, complexiteit en de transformatie van het fenomeen religie in het publieke domein en in cultuur en samenleving te detecteren, beschrijven en analyseren."

Beoogde leerresultaten

De doelstelling van de opleiding is vertaald in beoogde leerresultaten (zie bijlage 2). Deze zijn gerangschikt in vier categorieën, die tevens leerlijnen binnen de opleiding zijn: kennis en inzicht, toepassing van kennis en inzicht, oordeelsvorming, en communicatie. Het panel heeft de beoogde leerresultaten bestudeerd en stelt vast dat ze passen bij een academische masteropleiding, zoals beschreven in de Dublin-descriptoren.

Varianten

De opleiding wordt in een voltijdse en een deeltijdse variant aangeboden. De deeltijdse variant heeft dezelfde doelstelling, beoogde leerresultaten en omvang als de voltijdse variant. De bevindingen van het panel zijn van toepassing op beide varianten, tenzij anders vermeld.

Overwegingen

Het panel heeft het profiel, de doelstelling en de beoogde leerresultaten van de masteropleiding bestudeerd en heeft vastgesteld dat het niveau, de oriëntatie en de inhoud voldoen aan de algemene, internationaal geaccepteerde eisen die gesteld worden aan een wo-masteropleiding, zoals beschreven in de Dublin-descriptoren. Het panel waardeert de zeer concreet geformuleerde beoogde leerresultaten. Het is duidelijk dat deze gebaseerd zijn op een heldere visie.

Het panel vindt dat de opleiding een helder en duidelijk profiel heeft, met een mooie onderverdeling tussen religiewetenschappen en islam. Het profiel is realistisch en getuigt van een juiste inschatting van het belang van religiewetenschappen in de hedendaagse sterk gesecculariseerde West-Europese samenleving, waarin het religieuze landschap grondig is dooreengeschud en hertekend.

Conclusie

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoet'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, de onderwijsleeromgeving en de kwaliteit van het docententeam maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde leerresultaten te realiseren.

Bevindingen

Een schematisch overzicht van de opleiding is opgenomen in bijlage 3.

Curriculum

Het eenjarige programma is georganiseerd in vier blokken, verdeeld over twee semesters. Het eerste semester bestaat uit cursorisch onderwijs; het tweede semester is gewijd aan een scriptie (20 EC) en een optionele stage (10 EC). Studenten die ervoor kiezen om geen stage te lopen (bijvoorbeeld omdat ze als deeltijdstudent al met het werkveld bekend zijn), kunnen in plaats daarvan twee cursussen kiezen van elk 5 EC.

Studenten kiezen direct bij aanvang van de studie een van twee tracks van het programma. De tracks bieden de mogelijkheid tot verdieping en specialisatie binnen de brede thematiek van de publieke rol van religie in West-Europa. Beide tracks bestaan uit (ten minste) twee verplichte cursussen:

- Track Religiewetenschap: *Christendom in een Veranderend Europa* en *Nieuwe Vormen van Religiositeit in Europa*;
- Track Islamologie: *Islamitische Bronnen Vandaag* en *Key Texts in Islamic Studies* (verzorgd aan de Universiteit van Amsterdam).

Studenten volgen in het eerste semester zes cursussen van 5 EC. Van deze zes cursussen zijn er drie verplicht voor alle studenten. In de drie verplichte cursussen staan theorie en methoden in de religiewetenschap centraal. Zij vormen het methodologische raamwerk van de opleiding. Het betreft de cursussen *Religie en Samenleving: Concepten en Theorieën*, *Religie in het Publieke Domein* en *Methoden en Technieken in de Religiewetenschap*. Ook kiezen studenten nog een keuzevak uit de andere track of bij een zusteropleiding. Voor de laatste variant is toestemming van de examencommissie nodig.

Omdat arbeidsmarktoriëntatie een belangrijk thema in de opleiding is, maken studenten in het programma kennis met verschillende opdrachten die een beroepsgericht element hebben. De optionele stage is het meest in het oog springende onderdeel. Studenten oriënteren zich momenteel in het tweede blok op de stagemogelijkheden en zijn zelf verantwoordelijk voor het vinden van een goede plek. Ze geven aan dat het goed zou zijn wanneer deze oriëntatie nog eerder in het jaar plaatsvindt, zodat er voldoende tijd is voor het vinden van een geschikte stage. Hier geeft de opleiding met ingang van 2019-2020 gehoor aan. De departementale stagecoördinator gaat dan ook actief bij de studenten langs om hen voor te lichten. De studenten met wie het panel sprak lieten weten dat er voor hen nog wat onduidelijkheid rond de stage is. Het was voor studenten bijvoorbeeld niet duidelijk of zij een onderzoeksstage aan de universiteit zelf zouden kunnen doen. De stage is niet per se gekoppeld aan de scriptie, maar de opleiding ziet dit wel als een voordeel. Naast de inhoudelijke meerwaarde van een dergelijke koppeling, helpt het wellicht ook om beide onderdelen op tijd af te ronden. Voorbeelden van stageplekken zijn het Afrikamuseum, het Nationaal Museum voor Wereldculturen, en een onderzoeksstage bij het Nationaal Comité 4 en 5 mei. Door de veelheid aan opties, lijkt het volgens het panel alsof de stage nog niet helemaal uit de verf komt. Een duidelijker beeld van de invulling van de stage zou de opleiding en haar studenten kunnen helpen om de stage wat concreter en daarmee aantrekkelijker te maken.

Verder worden bijeenkomsten met alumni georganiseerd, doen studenten praktijkgerichte opdrachten in het kader van cursussen en maken ze in gastcolleges kennis met verschillende beroepspraktijken. Zo maken studenten in de cursus *Religie en Samenleving* een kennisclip waarin voor een breed publiek een religiewetenschappelijke theorie of een concept wordt uitgelegd; op het *Pitch2Peer* platform worden de clips gepresenteerd en geëvalueerd. De eindtoets van de cursus

Christendom in een veranderend Europa bestaat uit opdrachten waarbij de kennis uit de cursus naar concrete werksituaties moet worden vertaald (zoals de voorbereiding van een radioprogramma; kort artikel naar aanleiding van publieksvragen etc.). Onderdeel van de cursus *Relaties Islam Christendom* is een groepsopdracht om een tentoonstelling (objecten en verantwoording) te ontwerpen over de 'bijproducten' (e.g. literatuur, bouwstijlen, voedsel) van de ontmoeting tussen christenen en moslims in Europa. In de cursussen *Islam in Europa* en *Levensbeschouwing, Organisatie en Beleid* bestuderen studenten beleidsnota's en formuleren ze beleidsadviezen.

De scriptie wordt voorbereid in de cursus *Methoden en Technieken* in blok 2. Studenten hebben aan het einde van deze cursus de probleemstelling en het opzet voor de scriptie af. Uitgangspunt bij de keuze van een scriptieonderwerp is dat de thematiek voldoende aansluit op lopend Utrechts onderzoek en dat er deskundige begeleiders in huis zijn. Studenten krijgen op concepten van hun scriptieopzet feedback van de docent en van medestudenten. De scriptieopzet wordt vervolgens door twee docenten (begeleider en een onafhankelijke tweede beoordelaar) goedgekeurd. Met ingang van 2018-2019 zijn ook enkele klassikale bijeenkomsten georganiseerd om de voortgang te bespreken en elkaar feedback te geven. Deze bijeenkomsten moeten ervoor zorgen dat studenten op tijd hun scriptie afronden.

De studenten met wie het panel sprak zijn tevreden over hun opleiding en komen volwassen en enthousiast over. De opleiding lijkt goed te luisteren naar de suggesties van studenten en ze neemt maatregelen wanneer zaken niet goed lopen. De opleiding is goed bij de les, aldus het panel. Het is een proactieve opleiding, die gericht is op verbetering en op verbinding met de actualiteit en de arbeidsmarkt. Het programma is studeerbaar en de studenten krijgen veel verschillende opdrachten. Het panel vindt dit laatste voor deeltijdstudenten soms lastig. Door de veelheid aan opdrachten treedt er voor hen wat versplintering in focus op. Ook colleges die overdag worden verzorgd, zorgen soms voor organisatorische problemen voor de deeltijdstudenten.

Academische vaardigheden worden goed getraind. Studenten zijn daar aantoonbaar goed in. Onderzoeksmethoden worden expliciet aangeboden in het vak *Methoden en Technieken*. Vervolgens is het aan de studenten zelf om de verschillende aangereikte methoden toe te passen in de vakken. Het vak lijkt het panel wat theoretisch van opzet en vooral gericht op een kennismaking met verschillende methoden. Studenten geven aan dat ze in de rest van de opleiding vooral zelf methoden kiezen en uitproberen, ook mede ingegeven door de kennis en vaardigheden die ze bijvoorbeeld in hun bachelor hebben opgedaan. Het panel stelt vast dat de methodische leerlijn versterking kan gebruiken als het aankomt op de toepassing van methoden (zie standaard 4). De methodische leerlijn wordt idealiter al vroeg in de opleiding uitgezet, zodat studenten goed beslagen ten ijs komen wanneer zij hun scriptie gaan schrijven. Overigens profiteert de opleiding van een sterke onderzoeksomgeving die de opleiding goed bedient. In 2018 heeft een internationale commissie het onderzoek op de domeinen van Religiewetenschap en Islam en Arabisch zeer positief beoordeeld, en ook gewezen op de impact op de opleidingen binnen de School Filosofie en Religiewetenschap.

Samenwerking met de Universiteit van Amsterdam

De samenwerking met de Universiteit van Amsterdam in de track Islamologie is waardevol en positief. De instellingen vullen elkaar inhoudelijk goed aan en studenten zijn tevreden over de sfeer, studeerbaarheid, en werkvormen. Er zijn duidelijke verschillen merkbaar in cultuur en aanpak. Dat zien studenten over het algemeen als een positieve ervaring. Studenten en docenten maken wel melding van administratieve en organisatorische problemen. De blokken lopen bijvoorbeeld niet synchroon, de studiepunten per vak verschillen, en de aanmelding/inschrijving verloopt problematisch. De opleiding werkt samen met de collega's van de Universiteit van Amsterdam aan oplossingen op dit vlak.

Instream

De faculteit streeft naar een instroom van minimaal 20 studenten. Dat streefcijfer wordt niet gehaald; de instroom schommelt de afgelopen jaren tussen acht en zestien studenten. Een derde tot de helft van de studenten volgt de opleiding in deeltijd en wil dit kunnen combineren met een baan.

De kleinschaligheid van de opleiding wordt als prettig ervaren door de studenten. Iedereen krijgt in de werkgroepen de ruimte en kans om actief te participeren. Docenten moedigen de uitwisseling van ideeën actief aan. Over het algemeen participeert iedereen op een gelijkwaardige manier en het is ook bijna niet mogelijk om je te onttrekken aan discussies, aldus de studenten. De genderbalans benoemen zij zelf als een opvallende kwestie; er zijn maar weinig mannelijke studenten. Opmerkelijk genoeg benoemen de studenten de communicatie binnen de opleiding als verbeterpunt. De valkuil van de kleinschaligheid is dat er wellicht te veel geleund wordt op informele structuren, waardoor afstemming en expliciete communicatie in het gedrang komen. Dit heeft de aandacht van de docenten, die in gesprek aangaven inmiddels veel werk te maken van een deugdelijke afstemming met elkaar en met de studenten. Verder gebruiken docenten Blackboard niet allemaal op dezelfde wijze. Dit levert wat verwarring op bij de studenten. Het panel heeft vernomen dat de opleiding ook hierin verbetering heeft aangebracht en dit scherp in de gaten zal houden.

De opleiding heeft verschillende maatregelen genomen om de instroom te vergroten. Het voorlichtingsmateriaal is bijvoorbeeld aangepast. Verder is gekeken naar de selectiecriteria en is besloten om niet langer verschillende criteria voor studenten met een wo- en een hbo-achtergrond te hanteren, maar een inhoudelijke eis te stellen waar iedere student aan moet voldoen. Voor wo-studenten gold reeds een ingangseis van 30 EC op het gebied van religiewetenschap. Sinds kort is de pre-mastereis voor hbo-studenten niet langer 60 EC, maar 30 EC. Ook geldt sinds een jaar dat studenten die zich aanmelden een voorbeeld van eerder gemaakt schriftelijk werk moeten meesturen om inzicht te krijgen in de schrijfvaardigheid van de student. De programmacoördinator beslist over toelating op basis van een aanmeldingsdossier. Aan de toelating kunnen voorwaarden verbonden zijn, zoals het met succes afronden van een premaster, of het afleggen van een instaptoets.

Verder is met een aantal hbo-opleidingen gesproken over de mogelijkheid van inbedding van het premasterprogramma in het derde hbo-jaar om doorstroom van hbo naar wo te vergemakkelijken. Dit heeft in het geval van de Christelijke Hogeschool Ede geleid tot een convenant. De aanpassing van instroomcriteria voor hbo-studenten heeft voor het jaar 2018-2019 al tot instroom van meer premasterstudenten geleid.

De opleiding trekt op dit moment nauwelijks studenten aan uit de eigen bacheloropleiding Religiewetenschappen en evenmin uit de bacheloropleiding Islam en Arabisch. Daarom wil de opleiding gerichter "eigen studenten" gaan werven. De diversiteit van de instroom zorgt ervoor dat docenten niet vanzelfsprekend uit kunnen gaan van dezelfde voorkennis bij de studenten. Studenten geven zelf aan dat de diversiteit geen impact heeft op het niveau van de discussies in de klas. Studenten brengen ieder hun eigen ervaring en expertise mee. Dit wordt ook ervaren als toegevoegde waarde. De diversiteit vraagt van de docenten wel voortdurende waakzaamheid en maatwerk in de colleges, aldus het panel.

Docenten

Een aantal docenten vormt samen met de programmacoördinator het kernteam van de opleiding. Het kernteam helpt bij voorlichting over de opleiding en bij het beoordelen van toelatingsdossiers en organiseert de introductiedag en andere ontmoetingsmomenten gedurende het jaar. Daarnaast is er een team van vaste docenten die samen met het kernteam het cursorisch onderwijs verzorgen. Meerdere leerstoelhouders zijn bij de opleiding betrokken en dragen ze inhoudelijk. Er is een sterke relatie tussen het onderzoek binnen het departement en het onderwijs. Studenten

profiteren niet alleen van de inhoudelijke kennis van docenten, maar ook van hun enthousiasme voor het vak.

Voor alle docenten geldt dat zij een Basiskwalificatie Onderwijs (BKO) moeten hebben behaald binnen een jaar na aanstelling. De vaste staf is in het bezit van een BKO, en tien leden van de vaste staf hebben bovendien een Seniorekwalificatie onderwijs (SKO). Er zijn meerdere mogelijkheden binnen de faculteit en de universiteit voor docenten om zich te blijven ontwikkelen in het onderwijs. Het *Centre for Academic Teaching* (CAT) biedt bijvoorbeeld regelmatig workshops aan over onderwijskundige thema's.

Het docententeam overlegt minstens eenmaal per blok over het onderwijs en de toetsing binnen de opleiding. De kleinschaligheid van de opleiding maakt het mogelijk tijdens dit overleg ook de voortgang van studenten door te spreken. De docenten nemen tevens deel aan bijeenkomsten op departementaal niveau waarin onderwijskundige thema's centraal staan.

Studenten zijn tevreden over hun docenten. Zij beschrijven hen als betrokken, deskundig, en goed beschikbaar. Docenten brengen met enthousiasme hun onderzoek in de lessen in. Het panel kan uit het gesprek met docenten opmaken dat het team goed samenwerkt en regelmatig ook buiten de formele lijn bijeenkomt om van gedachten te wisselen over onderwijs en onderzoek. Daarnaast geven ze blijk van de wil om het onderwijs voortdurend te verbeteren.

Overwegingen

Het panel is van oordeel dat gewaarborgd is dat de beoogde leerresultaten binnen het curriculum van de opleiding kunnen worden gerealiseerd. De opleiding realiseert een samenhangend en breed aanbod waarin voldoende ruimte is voor verdieping en specialisatie. De leerdoelen van de afzonderlijke vakken werken toe naar de uiteindelijke beoogde leerresultaten. Het programma is studeerbaar en coherent en de onderdelen zijn op elkaar afgestemd.

De inhoudelijke keuzes die de opleiding heeft gemaakt zijn zinvol. De opleiding houdt goed vast aan de expertise die ze in huis heeft: christendom, jodendom en islam. De opleiding is kleinschalig, en dat waarderen de studenten zeer. De diversiteit van de studentenpopulatie betekent dat docenten niet uit kunnen gaan van dezelfde voorkennis bij alle deelnemers. Hoewel docenten zich hier bewust van zijn, is het een voortdurend werkpunt om ervoor te zorgen dat het gewenste niveau bereikt en behouden wordt. De samenwerking met de Universiteit van Amsterdam is van evidente inhoudelijke meerwaarde. De opleiding werkt aan het oplossen van enkele organisatorische kwesties om het proces soepeler te laten verlopen.

Studenten leren via klassieke kanalen, maar ook met uitdagende opdrachten, zoals veldonderzoek en focusgroepen. Niet alleen tijdens de colleges, maar evenzeer in de andere genoemde activiteiten worden studenten gestimuleerd door de deskundigheid en het enthousiasme van hun docenten. De optionele stage kent momenteel een waaier aan invullingen. Hierdoor lijkt de stage nog geen stevige plek te hebben in het programma. Het panel raadt aan om na te denken hoe verder invulling te geven aan dit onderdeel.

Een belangrijk en kritisch werkpunt plaatst het panel bij het aanleren van de toepassing van onderzoeksmethoden (zie Standaard 4). Het panel beveelt aan om de methodologische leerlijn te versterken en zo vroeg mogelijk in de opleiding uit te zetten. Dit zou ervoor moeten zorgen dat studenten nog beter voorbereid aan hun scriptie beginnen.

De oorzaak voor de lage instroom is onbekend. Het panel beseft dat de geringe instroom een algemeen zorgpunt is bij opleidingen die de Nederlandse universiteiten organiseren op de gebieden van theologie en religiewetenschappen. Het panel heeft geconstateerd dat de Utrechtse faculteit acties onderneemt om haar opleidingen meer zichtbaarheid te geven, zowel binnen de universiteit als breder maatschappelijk, om de instroom van goede gemotiveerde studenten te verhogen.

Het panel concludeert dat er sprake is van een betrokken en gemotiveerd docententeam, dat de opleiding vormgeeft en uitvoert. Het panel constateert dat de opleiding met haar docenten beschikt over alle deskundigheden die nodig zijn om het programma uit te kunnen voeren. Het onderwijs is stevig ingebed in het uitstekende onderzoek dat wordt verricht in de faculteit. Docenten zijn duidelijk gedreven om goed onderwijs te verzorgen en voorzien studenten van degelijke feedback. Er is ruim voldoende aandacht voor docentprofessionalisering. De docenten vertegenwoordigen volgens het panel een ruime expertise, zijn gemotiveerd en toegewijd. Docenten stemmen hun onderwijs onderling ook goed af op elkaars cursussen. Het panel merkt op dat er een echte kwaliteitscultuur heerst die gericht is op verbetering.

Conclusie

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoet'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Bevindingen

Toetsbeleid

Het toetsbeleid van de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen is gebaseerd op de facultaire richtlijn Toetsing en Beoordeling (2017) en op de UU Richtlijn Onderwijs. Iedere opleiding heeft een eigen toetsplan waarin de aansluiting tussen beoogde leerresultaten, leerlijnen en leerdoelen zichtbaar is. Volgens facultair beleid streeft de opleiding ernaar om de toetsvormen af te stemmen op de leerdoelen, waarbij gebruik wordt gemaakt van gevarieerde toetsvormen binnen en tussen vakken.

De Richtlijn Onderwijs schrijft voor dat ieder vak minimaal twee toetsmomenten heeft, bijvoorbeeld een deeltaets en een eindtoets. Herkansingen vinden plaats binnen hetzelfde blok. De toetsing is standaard een onderdeel van de cursusevaluaties door de studenten. Het panel concludeert dat er sprake is van een helder beleid voor toetsing en herkansingen. Studenten weten van tevoren waar ze aan toe zijn en er wordt zoveel mogelijk gestreefd naar afsluiting binnen een blok. Verder vindt het panel het goed dat bij het opstellen van toetsen zoveel mogelijk het 'vier-ogen-principe' wordt toegepast.

Toetsing in cursussen

De opleiding schrijft gemiddeld twee of meer deeltaetsen per cursus voor. De toetsvorm sluit aan bij de leerdoelen. Het panel is positief over de variatie aan toetsvormen die de opleiding inzet. Ze maakt gebruik van toetsen als referaten, schrijfo opdrachten, *take home* tentamens, en schriftelijk tentamens. Kennis wordt meestal met schriftelijke tentamens getoetst, inzicht en toepassen van kennis door schrijf- of spreekopdrachten waaraan een klein onderzoek voorafgaat. Schrijfvaardigheid wordt meestal middels papers of ander geschreven materiaal beoordeeld.

Toetsing stages

De opleiding is gehouden aan het facultaire stagebeleid. Studenten dienen een werkplan en stageovereenkomst in, dat ondertekend wordt door stagegever, student en stagebegeleider. Er is een standaard feedbackformulier voor de stageorganisatie beschikbaar en een beoordelingsformulier voor de docent. Studenten schrijven een rapport over hun werkzaamheden en een reflectieverslag. Dit verslag moet de stage-activiteiten inhoudelijk in verband brengen met de inzichten die studenten tijdens hun opleiding hebben opgedaan, en een reflectie op het eigen leerproces omvatten. Studenten mogen hun stage combineren met de scriptie, maar dit is niet verplicht.

Toetsing scripties

De opleiding maakt gebruik van een facultair beoordelingsformulier voor de beoordeling van scripties. Dit formulier is opgesteld in samenwerking met de examencommissies en toetscommissie. Twee beoordelaars beoordelen scripties altijd onafhankelijk van elkaar. Na onderling beraad komen zij tot een definitief cijfer en een schriftelijke onderbouwing daarvan. Een derde beoordelaar wordt geraadpleegd wanneer beide beoordelaars tot een voorlopig cijfer komen dat 1,5 punt of meer uit elkaar ligt. Het panel waardeert het gebruik van het beoordelingsformulier door de docenten. De formulieren zijn over het algemeen zeer goed en precies ingevuld. Ze bevatten steeds duidelijke en kritisch commentaar van de beoordelaars. Dit komt de inzichtelijkheid en de navolgbaarheid van de beoordeling ten goede. Het panel is het over het algemeen eens met de becijfering van de scripties, hoewel het bij een enkele scriptie een iets hoger, of iets lager cijfer zou hebben gegeven.

Uit het gesprek met de examencommissie bleek dat de afstemming tussen de beoordelaars over het definitieve oordeel een aandachtspunt is. Daarnaast valt het de examencommissie op dat studenten nog wel eens een onderzoeksmethode toepassen die waarschijnlijk niet geoefend is in de masteropleiding (zie standaard 4). Intervisies, waarbij inhoudelijke discussies tussen beoordelaars plaats vinden, moeten bijdragen aan een verdere verbetering van het beoordelingsproces.

Examencommissie

De masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen deelt een examencommissie met de masteropleidingen van 60 en 90 EC in de Faculteit Geesteswetenschappen. In het document 'IJKpunten proces en kwaliteit van toetsing Faculteit Geesteswetenschappen' (2012) is vastgelegd welke punten de examencommissies cruciaal achten voor een goede toetskwaliteit binnen de faculteit. De faculteit kent een facultaire toetscommissie die in opdracht van de examencommissies adviseert over opleidingsoverstijgende aspecten van toetsing, zoals de kennis van het Engels, de ingangseisen etc. Met ingang van januari 2019 kunnen ook opleidingsspecifieke vragen voorleggen aan de toetscommissie. De examencommissies en toetscommissie rapporteren jaarlijks aan het faculteitsbestuur in een gezamenlijk jaarverslag. De examencommissie van de masteropleidingen hecht verder aan nauwgezet contact met de onderwijsdirecteur en programmacoördinator over het toetsplan van de opleiding. De examencommissie toont aan gevoel voor de dagelijkse werkpraktijk van de docenten te hebben. Ze noemt de professionele dialoog als belangrijk instrument om docenten en andere belanghebbenden van de opleiding aan te spreken op zaken die de examencommissie aangaan. Daarnaast geeft de examencommissie aan een omslag te hebben gemaakt van controlerend toezicht naar bevragend toezicht. Ze gaat het kritische gesprek aan met de opleiding over haar toetsprogramma. De praktijk wijst uit dat dit een succesvolle aanpak is.

De examencommissie controleert de validiteit en de betrouwbaarheid van toetsen. Ze onderzoekt of de toetscriteria passen bij de beoogde leerresultaten van de opleiding en doet jaarlijks proefboringen naar de kwaliteit van de scripties. Er zijn door de examencommissie geen onregelmatigheden geconstateerd bij de beoordeling van scripties. De opleiding heeft het afgelopen jaar een intervisiesessie gehouden waarbij collega's met elkaar eerdere scriptiebeoordelingen nog eens onder de loep namen. Hiervan is weer verslag gedaan aan de examencommissie.

Overwegingen

Het panel concludeert dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. Toetsen sluiten goed aan op de leerdoelen en beoogde leerresultaten, en er is sprake van een goede spreiding van toetsing. Het panel is ook te spreken over de borging van de toetskwaliteit door vooraf bij iedere toets het vier-ogen principe toe te passen en de controle van de examencommissie achteraf.

De procedures rond de beoordeling van de scripties zijn adequaat, en docenten maken uitstekend gebruik van het beoordelingsformulier. Hierdoor bevat het formulier duidelijk de bevindingen van de beoordelaar, en feedback voor studenten.

Tot slot complimenteert het panel de examencommissie, die blijkt geeft van een zorgvuldige, grondige, en proportionele aanpak die is gebaseerd op een duidelijke visie op haar taak en rol. Het waardeert expliciet de proactieve houding en de goede samenwerking met de opleiding. De aanpak van gedeelde verantwoordelijkheid en professionele dialoog werpt duidelijk zijn vruchten af. De examencommissie slaagt er wat het panel betreft in om de kwaliteit van toetsing te bewaken en te garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben behaald.

Conclusie

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoet'.

Standaard 4: Gerealiseerde leerresultaten

De opleiding toont aan dat de beoogde leerresultaten zijn gerealiseerd.

Bevindingen

Om zicht te krijgen op de realisatie van de beoogde leerresultaten bestudeerde het panel voorafgaand aan het bezoek vijftien masterscripties (inclusief beoordelingen). De bestudeerde producten tonen naar het oordeel van het panel voldoende de realisatie van de beoogde leerresultaten. Het panel heeft in de steekproef sterke maar ook zwakkere scripties aangetroffen. Bij de zwakkere scripties trof het panel bijvoorbeeld gebrekkige analyses aan. De toepassing van in de opleiding aangeleerde methoden was niet altijd adequaat, expliciet of überhaupt aanwezig. In de minder goed beoordeelde werken bleek het empirische deel ook aan de teleurstellende kant. Het adequaat kunnen toepassen van methoden is een belangrijk algemeen actiepoint. De opleiding moet hier nog verbeteringen in aanbrengen, aldus het panel. Het panel beveelt aan om de methodische leerlijn in de opleiding te versterken, en op het punt van (de toepassing van) methodologie extra alert te zijn bij de begeleiding en de beoordeling van de scripties.

Bij de sterke werken trof het panel actuele en duidelijk omschreven onderzoeksvragen. Het panel waardeert dat de onderwerpen die studenten behandelen ook goed aansluiten bij de onderzoeksexpertise van de docenten. Het zag enkele prettig geschreven stukken met een goede beschrijving van de onderzoeksmethoden, duidelijke verantwoording van onderwerpkeuze en relevantie, en heldere conclusies. Uit deze scripties blijkt dat studenten uitstekende academische vaardigheden hebben. Als laatste merkt het panel op dat het onduidelijk is welke omvang voor de scripties nu eigenlijk gevraagd of gewenst is. Een aantal scripties is aan de lange kant, aldus het panel. Het zou zinvol zijn om het aantal woorden dat de scriptie omvat expliciet te maken en op de kaft te vermelden.

Alumni

Het meest recente LinkedIn-onderzoek naar de loopbaan van alumni stamt uit 2016. Hieruit blijkt dat het werkveld van afgestudeerden zeer divers is. Een substantieel aandeel wordt evenwel ingenomen door functies in het onderwijs en in media en communicatie. Ook stroomt een aanzienlijk deel van de alumni door naar het middelbaar onderwijs als docent levensbeschouwing of naar de bredere educatieve sector, zoals musea of maatschappelijke organisaties.

De alumni met wie het panel sprak waren onverdeeld positief over de opleiding. Zij noemden specifiek geleerd te hebben om objectief en scherp te zijn, om gevoelig te zijn voor religie in de actualiteit, om goed academisch te schrijven, en om kwesties vanuit verschillende perspectieven te kunnen benaderen. De brede kijk op de samenleving wordt volgens hen vakkundig door de docenten overgebracht. Zij beschrijven de docenten als gespecialiseerd en die hun religiewetenschappelijke vakken zonder vooroordelen verzorgen. Het panel adviseert de opleiding deze groep structureler te betrekken bij het onderhouden en verbeteren van de kwaliteit van haar programma.

Omdat studenten aangeven meer behoefte aan arbeidsmarktoriëntatie te hebben, zijn initiatieven met *Career Services* en met de studievereniging Aladdin gestart om meer systematisch contact met alumni en met het potentiële werkveld te onderhouden. Werkbezoeken, zoals aan het ministerie van Buitenlandse Zaken, en het promoten van stages in de bachelor moeten studenten beter in staat stellen hun weg op de arbeidsmarkt te vinden.

Overwegingen

Na bestudering van de masterscripties heeft het panel geconcludeerd dat deze van voldoende wetenschappelijk basiskwaliteit zijn. Het panel heeft goede scripties aangetroffen. Maar het heeft ook stevige kritische kanttekeningen geplaatst bij een aantal scripties over de toepassing van methodologie. Die toepassing gebeurt niet altijd op een adequate manier. Het beveelt de opleiding dan ook aan om de methodologische leerlijn in de opleiding te versterken. Daarnaast dringt het panel er bij de opleiding op aan scherp te letten op de (toepassing van) methodologie bij de begeleiding en de beoordeling van de scripties. Dit zou uiteindelijk moeten leiden tot een algehele niveauverhoging op methodologisch vlak.

Het panel oordeelt dat alumni voldoende baat hebben bij de opleiding. Het panel adviseert de opleiding deze groep structureler te betrekken bij het onderhouden en verbeteren van de kwaliteit van haar programma.

Conclusie

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoet'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het panel beoordeelt standaard 1, 2, 3 en 4 van de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen als 'voldoet'. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen eindoordeel over de opleiding daarmee 'positief'.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen* als 'positief'.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Inleiding: Theologie en religiewetenschappen

De opleidingen op het gebied van theologie en religiewetenschappen in Nederland bieden een grote verscheidenheid aan programma's en doelstellingen. Zij hebben gemeen dat zij een veelheid aan vormen van religies en seculariteit bestuderen vanwege hun belang voor het individu, de samenleving en de cultuur; in het geval van theologische ambtsopleidingen ook expliciet vanwege het belang voor kerken en levensbeschouwelijke instellingen. ¹

De disciplines die sinds enkele decennia doorgaans religiewetenschappen (Religious Studies) heten, hebben zich sinds hun ontstaan in de 19^e eeuw sterk ontwikkeld [KNAW 2015, 29v.]. Zij streven ernaar religieus bronnenmateriaal te bestuderen waarbij ook de waarheidsclaims van de bestudeerde religieuze traditie voorwerp van onderzoek kunnen vormen. Daarbij maken zij - in grensverkeer met veel andere wetenschappen - gebruik van inzichten en methoden van onder andere geesteswetenschappen (tekst- en literatuurwetenschappen, archeologie, kunstwetenschappen, geschiedwetenschap, filosofie en ethiek) en de sociale wetenschappen (de antropologie, maar ook de sociologie en de psychologie). Een reeks van dimensies van het veelkleurige fenomeen religie komt in deze studie aan de orde: de narratieve dimensie (soms in teksten neergeslagen), de doctrinaire (op het vlak van overtuigingen gearticuleerde), de ethische (het goede leven beogende), de rituele (in praktijken zich uitende), de sociale (organisatorisch-institutionele), de experiëntiële (aan ervaringen en belevingen rakende) en de materiële (voorwerpen, gebouwen, plaatsen, voedsel betreffende) dimensie van dit veelkleurig fenomeen. Met dit alles is de focus steeds meer komen te liggen bij de wereld van de 'geleefde religie' en daarmee naar de vraag hoe religie wordt en werd ervaren en gepraktiseerd [KNAW 2015, 18, 58 e.d.]. Op conceptueel niveau is aan de orde wat het betekent dat het gangbare begrip religie met name protestants-christelijke wortels heeft en wat dit inzicht impliceert voor de vormgeving van een breder curriculum in de toekomst [KNAW 2015, 88].

De theologie is een oudere discipline. Zij komt voort uit de binnen religieuze tradities gevoelde noodzaak tot kritisch, systematische en methodische reflectie op het eigen geloofsgoed, of anders gezegd, van een geloof dat tot verstaan probeert te komen [KNAW 2015, 28v.]. Er zijn verschillende omschrijvingen van theologie in omloop. Een daarvan is: 'Theologie beschouwt heel de werkelijkheid vanuit het gezichtspunt van haar relatie met en betrokkenheid op God en het transcendente.'² Meer in het algemeen gesproken, bestudeert de theologie de bronteksten van geloofsstromingen en hun historische ontwikkeling (nabij en wereldwijd), reflecteert zij op een kritische en systematische manier op geloofsvisies op leer en leven en doordenkt en analyseert zij praktijken van geleefd geloof. Interactie met de tekst- en literatuurwetenschap, de geschiedeniswetenschap, de wijsbegeerte en de empirische sociaal-wetenschappelijke disciplines is daarmee in alle onderdelen waaruit de veelvormige theologie bestaat onontbeerlijk.

Op deze wijze is voor de theologie de wisselwerking met religiewetenschappen van groot belang, terwijl omgekeerd ook religiewetenschappers theologische perspectieven, methoden en onderzoeksresultaten in hun onderzoek kunnen betrekken. Voor de opleidingen levert dit een uiterst divers beeld op: opleidingen religiewetenschappen zonder verbinding met de theologie, opleidingen theologie zonder verbinding met de religiewetenschappen, maar ook opleidingen die met nadruk theologie en religiewetenschappen in een onderlinge samenhang en wisselwerking presenteren.

¹ Voor het nu volgende zie vooral KNAW (2015), *Klaar om te wenden... De academische bestudering van religie in Nederland: een verkenning*. Amsterdam, KNAW. Pdf beschikbaar op www.knaw.nl

² Zie het themanummer van het Nederlands Theologisch Tijdschrift, waarin een aantal systematische theologen reageren op het KNAW-rapport *Klaar om te wenden...*, m.n. het inleidende artikel NTT 70/2, 2016, 87-98, spec. 94; www.ntt-online.nl.

Ontwikkelingen ten opzichte van de vorige onderwijsvisitatie

Sinds de opstelling van het domeinspecifieke referentiekader van 2012 heeft een aantal ontwikkelingen plaatsgevonden. Bij sommige daarvan vinden tendensen die zich toen al aftekenden een vervolg, andere hebben zich nieuw of sterker dan voorheen aangediend.

[1] Aan sommige instellingen zijn de opleidingen religiewetenschappen in toenemende mate geïncorporeerd aan grotere eenheden als een Faculteit der Geesteswetenschappen [KNAW 2015, 69]. De UL kent een Centre for the Study of Religion als onderdeel van de Faculteit Geesteswetenschappen, aan de UU is het religieonderwijs ondergebracht bij het departement Filosofie en Religiewetenschap binnen de Faculteit Geesteswetenschappen en ook aan de UvA maken de religiestudies deel uit van de Faculteit der Geesteswetenschappen.

[2] De bekostiging van en verantwoordelijkheid voor de door Seminaria van kleinere kerkgenootschappen verzorgde opleidingstrajecten aan de VU hebben een andere vorm gekregen (dit geldt niet voor PThU en UU);

[3] Het zoeken naar intensievere samenwerkingsvormen heeft in het algemeen voortgang gevonden, de samenwerking tussen TUA en TUK is voornamelijk beëindigd;

[4] De opleiding Godgeleerdheid aan de UL is in 2013 opgeheven, en TiU heeft de opleiding religiewetenschappen opgeheven met ingang van 2015;

[5] De bestudering van en het onderwijs in de islam is nog verder geïntensiveerd; bij de UU bestaat een aparte bacheloropleiding islam; bij de RU en de VU wordt een specialisatierichting islam binnen een bredere bacheloropleiding religiewetenschap aangeboden. Op masterniveau wordt er bij de RU, de UvA en de UU een specialisatierichting islam aangeboden, terwijl aan de VU de specialisatie islam bestaat bij de opleiding geestelijke verzorging (KNAW 2015, 70 v.).

[6] In het kader van het proces van internationalisering is het aantal Engelstalige bacheloropleidingen en masteropleidingen sterk gestegen;

[7] Er is binnen de opleidingen een groeiende aandacht voor aspecten van 'employability'.

Opleidingen theologie en religiewetenschappen; de situatie

Studenten die momenteel theologie of religiewetenschappen willen studeren kunnen in Nederland bij elf geaccrediteerde instellingen terecht. Recent zijn deze instellingen in drie categorieën ingedeeld [KNAW 2015 45v, 68-70].³Ten eerste drie brede universiteiten met opleidingen in zowel theologie als religiewetenschappen. Het gaat hier om de RU, de RUG en de VU. In deze instellingen is onderwijs en onderzoek ook aan een eigen faculteit ondergebracht (waar aan de RU ook de filosofie toe behoort).

Ten tweede drie brede universiteiten die alleen onderwijs en onderzoek hebben op het gebied van de religiewetenschappen. Het zijn de UvA, de UL en de UU. Aan deze universiteiten is onderwijs en onderzoek ondergebracht bij een Faculteit Geesteswetenschappen, soms (maar niet altijd) in een eigen departement.

Ten derde vier academische instellingen die alleen of overwegend onderwijs en onderzoek hebben op het gebied van de theologie: PThU (met locaties te Amsterdam, in samenwerking met de VU en te Groningen, in samenwerking met de RUG), TiU, TUK, en de TUA.

Deze driedeling loopt niet geheel synchroon met de door de wetgever mogelijk gemaakte situatie. PThU, TUA en TUK behoren tot de levensbeschouwelijke universiteiten, waartoe ook de UvH behoort (dat is de elfde instelling, die evenwel buiten het kader van deze accreditatie valt), terwijl alle opleidingen van de RU en TiU deel uitmaken van een bijzondere universiteit. De opleidingen

³ Sommige instellingen laten zich evenwel niet gemakkelijk indelen in deze driedeling. Zo biedt TiU onderwijs aan op basis waarvan zij naar haar eigen inzicht ook in de eerste categorie te plaatsen zou zijn. Verder valt de UvH, die levensbeschouwelijk onderwijs aanbiedt, buiten deze driedeling.

van de PThU (met uitzondering van de Bachelor Theologie – Joint Degree – samen met de VU te Amsterdam), de TUK en de TUA vallen buiten het cluster WO Religie en Theologie en worden gevisiteerd binnen het cluster WO Theologie.

De bachelor- en masteropleidingen die in de visitatie Theologie en religiewetenschappen worden beoordeeld, hebben als doel studenten op te leiden tot een elementair wetenschappelijk (bachelor), dan wel een meer specialistisch wetenschappelijk (master) niveau op het gebied van het object van de studie. De bacheloropleidingen bereiden studenten voor op een geëigende masteropleiding. Daarnaast bereiden de opleidingen studenten voor op een maatschappelijke loopbaan, waarbij de kennis en vaardigheden die binnen de studie verworven zijn in praktijk kunnen worden gebracht.

Bacheloropleidingen Religiewetenschappen zijn er aan de RU, de RUG, de UL, de UvA, de UU en de VU en bacheloropleidingen Theologie zijn te vinden aan de PThU en de VU (joint degree), de RU, de RUG, TiU (Tilburg en Utrecht), de TUA en de TUK. Zowel in de religiewetenschappen als in de theologie duren de bacheloropleidingen drie jaar. In de bacheloropleidingen Theologie kan van die drie jaar brontalenstudie (Grieks, Latijn, Hebreeuws, Arabisch, of nog andere talen) een kleiner of groter deel uitmaken, maar dit is niet altijd een vereiste. In sommige opleidingen is het leraarschap Godsdienst en Levensbeschouwing tweedegraads onderwijsbevoegdheid (d.w.z. VMBO, de laagste drie klassen HAVO/VWO) een mogelijke beroepsuitgang. Vanuit beroepsperspectief verkrijgen de bacheloropleidingen vooral hun betekenis door het academisch kwalificatieniveau. Het ligt voor de hand dat studenten die een kerkelijk ambt ambiëren een bachelor theologie bovenal zien als een goede basis voor het volgen van een ambtsopleiding op masterniveau. Daarnaast vormen de bacheloropleidingen een voorbereiding voor een academische onderzoekscarrière.

In vervolg op de bacheloropleiding worden één-, twee- en driejarige masteropleidingen aangeboden. Eenjarige masteropleidingen Theologie & Religiewetenschappen worden verzorgd aan de RU, RUG, TiU (Tilburg), UL, UU, UvA, en de VU en eenjarige masteropleidingen Theologie worden aangeboden door de PThU en TUK. Binnen de categorie van de eenjarige masteropleidingen Theologie & Religiewetenschappen bewegen sommige opleidingen zich uitsluitend op het gebied van de religiewetenschappen, terwijl in andere opleidingen religiewetenschappelijke en theologische onderdelen worden gecombineerd. De opleidingen zijn gericht op de kennis van het fenomeen religie in het algemeen en de verschillende religies in het bijzonder. De aandacht binnen de opleidingen is veelal gericht op een deelgebied van dit domein en een specifiek thema daarbinnen. In deze masterprogramma's zijn meestal beroepsvoorbereidende studieonderdelen opgenomen ten behoeve van beroepen op het terrein van religieuze gemeenschappen en/of maatschappelijke organisaties, het onderwijs, de media, de zorg, de overheid of het bedrijfsleven waar de in deze studie verworven kennis gewaardeerd wordt. Sommige opleidingen kennen in plaats van of naast de beroepsvoorbereidende onderdelen een onderzoeksvariant (mogelijkheid tot specialisatie in een subdiscipline).

Een deel van de hierboven genoemde instellingen biedt een tweejarige research master aan die opleidt tot onderzoeker in het domein van theologie en religiewetenschappen. Deze opleidingen vallen buiten het kader van deze visitatie.

Driejarige masteropleidingen Theologie worden aangeboden door de PThU (aparte accreditaties voor Amsterdam en Groningen), de RU, TiU (Tilburg en Utrecht), de TUA, de TUK en de VU. Driejarige (door de overheid bekostigde) ambtsopleidingen komen overeen met wat internationaal zowel door de protestantse kerken (samengekomen in de Leuenberger Kirchengemeinschaft) alsook door de rooms-katholieke kerk in de apostolische constitutie *Sapientia Christiana* en de opvolger *Veritatis gaudium* wenselijk wordt geacht. Zij worden aangeboden door instellingen tot de oprichting waarvan kerkgenootschappen direct of indirect het initiatief hebben genomen, dan wel door instellingen met een confessionele geschiedenis waaraan Seminaria van kerkgenootschappen hun ambtsopleiding hebben toevertrouwd.

Opleidingen waarin kennis en inzicht wordt verworven van de islam zijn feitelijk onder veel verschillende disciplines gesitueerd [KNAW 2015, 70v.]. Voor zover zij onder de discipline Theologie en religiewetenschappen zijn ondergebracht, hebben nu te visiteren instellingen haar een uiteenlopende plaats gegeven (vaak als specialisatierichting). Alleen de UU biedt een Bacheloropleiding Islam en Arabisch aan die onder het cluster WO Religie en Theologie zelfstandig ter visitatie wordt aangeboden.

Beschrijving van de eindtermen

Bij het opstellen van onderstaande domeinspecifieke criteria of eindtermen is gebruikgemaakt van soortgelijke documenten uit het buitenland, met name van de benchmarks van de Quality Assurance Agency voor Theologie en Religiewetenschappen. Het referentiekader is gebaseerd op de descriptor van het kwalificatieraamwerk voor het hoger onderwijs, de zgn. Dublindescriptoren. Binnen de Dublin-descriptoren worden vijf aspecten onderscheiden: kennis en inzicht, toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie en leervaardigheden.

Bacheloropleidingen Theologie

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de navolgende eindtermen voor de bacheloropleidingen Theologie. De afgestudeerde is in staat:

Kennis en inzicht

- te laten zien dat hij/zij beschikt over een oriëntatie in de theologie en de plaats die de theologie binnen het geheel der wetenschappen inneemt;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van en inzicht in de Bijbelwetenschappen, de geschiedenis van het christendom, de godsdienstfilosofie en/of de systematische theologie, de ethiek, de religiewetenschappen of een of meerdere deelgebieden daarvan, en de sociale wetenschappen van de godsdienst en/of de praktische theologie;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van en inzicht in de methoden van de theologie als wetenschap;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over meer gevorderde kennis van en inzicht in een thema binnen de theologie, die onder meer blijken uit een scriptie/ bacheloreindwerkstuk.

Toepassen van kennis en inzicht

- tot wetenschappelijke analyse van bronnenmateriaal en teksten;
- tot het verzamelen, in (elektronische) catalogi en (elektronische) databases, selecteren, en organiseren van secundaire literatuur en primaire bronnen en hiermee (relatief) zelfstandig kunnen werken;
- tot het onder begeleiding schrijven van een scriptie/ bacheloreindwerkstuk volgens de binnen de theologie gangbare eisen;
- om verworven kennis toe te passen in een professionele context die typerend is voor de theologie.

Oordeelsvorming

- tot oordeelsvorming op het vakgebied mede gebaseerd op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke en ethische aspecten;
- Zelfstudie UU Bachelor Religiewetenschappen 2019 || 26
- tot onderkenning van de religieuze dimensie van maatschappelijke vraagstukken, en deze vraagstukken kritisch vanuit theologisch perspectief te evalueren.

Communicatie

- vakmatige inzichten en resultaten van (eigen) wetenschappelijk onderzoek mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek van specialisten en niet-specialisten.

Leervaardigheden

- academische en professionele vaardigheden te tonen, met name met betrekking tot individueel en groepswork, het evalueren en verbeteren van hun werk, ook op basis van feedback van anderen, en het opstellen van en zich houden aan overeengekomen plannen;

- tot zelfstandige oriëntatie op relevante masteropleidingen en/of relevante beroepssectoren.

Wat betreft de afstemming op de arbeidsmarkt, kan worden gezegd dat de opleiding dient te laten zien dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op de eisen van de arbeidsmarkt. Mogelijke beroepsuitgangen zijn die van het leraarschap godsdienst en levensbeschouwing met een (beperkte) tweedegraads bevoegdheid of het kerkelijk werkerschap of werken bij een NGO. Vanuit het beroepsperspectief dienen de bacheloropleidingen theologie vooral gezien te worden als generalistische opleidingen, die hun waarde op de arbeidsmarkt ontleen aan de academische vorming en vaardigheden die voorgaand omschreven zijn.

Naast de genoemde eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Bacheloropleidingen Religiewetenschappen

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een bachelor Religiewetenschappen. De afgestudeerde is in staat:

Kennis en inzicht

- te laten zien dat hij/zij beschikt over een algemene oriëntatie in de religiewetenschappen en de plaats die de religiewetenschappen binnen het geheel der wetenschappen innemen;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van en inzicht in diverse grote religieuze tradities in de wereld: hun ontstaan, hun geschiedenis, hun centrale geschriften, hun verwevenheid met diverse culturen en hun invloed op het persoonlijke, maatschappelijke en culturele leven;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van diverse sociaalwetenschappelijke (bijvoorbeeld culturele antropologie, sociologie, psychologie) en geesteswetenschappelijke (bijvoorbeeld geschiedenis, filosofie, ethiek) disciplines van de religiewetenschappen;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van de methoden van de religiewetenschappen;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over meer gevorderde kennis en inzicht in een religie en/of thema binnen de religiewetenschappen, die onder meer blijkt uit een scriptie/ bacheloreindwerkstuk.

Toepassen van kennis en inzicht

- tot wetenschappelijke analyse van bronnenmateriaal en teksten;
- tot het verzamelen, in (elektronische) catalogi en (elektronische) databases, selecteren, en organiseren van secundaire literatuur en primaire bronnen en hiermee (relatief) zelfstandig kunnen werken;
- tot het onder begeleiding schrijven van een scriptie/ bacheloreindwerkstuk volgens de binnen de religiewetenschappen gangbare eisen;
- om verworven kennis toe te passen in een professionele context die typerend is voor de religiewetenschappen.

Oordeelsvorming

- tot oordeelsvorming op het vakgebied mede gebaseerd op het afwegen van relevante wetenschappelijke, sociaal-maatschappelijke en ethische aspecten;
- tot onderkenning van de religieuze dimensie van maatschappelijke vraagstukken, en deze vraagstukken kritisch vanuit religiewetenschappelijk perspectief te evalueren.

Communicatie

- vakmatige inzichten en resultaten van eigen wetenschappelijk onderzoek mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek van specialisten en niet-specialisten.

Leervaardigheden

- academische en professionele vaardigheden te tonen, met name met betrekking tot individueel en groepswork, het evalueren en verbeteren van hun werk, ook op basis van feedback van anderen, en het opstellen van en zich houden aan overeengekomen plannen;
- tot zelfstandige oriëntatie op relevante masteropleidingen en/of relevante beroepssectoren.

Wat betreft de afstemming op de arbeidsmarkt geldt dat de opleiding moet kunnen laten zien dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op de eisen van de arbeidsmarkt. Een mogelijke beroepsuitgang is die van het leraarschap godsdienst en levensbeschouwing met een (beperkte) tweedegraads bevoegdheid. Vanuit het beroepsperspectief dienen de bacheloropleidingen religiewetenschappen vooral gezien te worden als generalistische opleidingen, die hun waarde op de arbeidsmarkt ontlenen aan de academische vorming en vaardigheden die voorgaand omschreven zijn.

Naast de bovengenoemde eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Bacheloropleidingen Religiewetenschappen

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een bachelor Religiewetenschappen. De afgestudeerde is in staat:

Kennis en inzicht

- te laten zien dat hij/zij beschikt over een algemene oriëntatie in de religiewetenschappen en de plaats die de religiewetenschappen binnen het geheel der wetenschappen innemen;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van en inzicht in diverse grote religieuze tradities in de wereld: hun ontstaan, hun geschiedenis, hun centrale geschriften, hun verwevenheid met diverse culturen en hun invloed op het persoonlijke, maatschappelijke en culturele leven;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van diverse sociaalwetenschappelijke (bijvoorbeeld culturele antropologie, sociologie, psychologie) en geesteswetenschappelijke (bijvoorbeeld geschiedenis, filosofie, ethiek) disciplines van de religiewetenschappen;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over elementaire kennis van de methoden van de religiewetenschappen;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over meer gevorderde kennis en inzicht in een religie en/of thema binnen de religiewetenschappen, die onder meer blijkt uit een scriptie/ bacheloreindwerkstuk.

Toepassen van kennis en inzicht

- tot wetenschappelijke analyse van bronnenmateriaal en teksten;
- tot het verzamelen, in (elektronische) catalogi en (elektronische) databases, selecteren, en organiseren van secundaire literatuur en primaire bronnen en hiermee (relatief) zelfstandig kunnen werken;
- tot het onder begeleiding schrijven van een scriptie/ bacheloreindwerkstuk volgens de binnen de religiewetenschappen gangbare eisen;
- om verworven kennis toe te passen in een professionele context die typerend is voor de religiewetenschappen.

Oordeelsvorming

- tot oordeelsvorming op het vakgebied mede gebaseerd op het afwegen van relevante wetenschappelijke, sociaal-maatschappelijke en ethische aspecten;
- tot onderkenning van de religieuze dimensie van maatschappelijke vraagstukken, en deze vraagstukken kritisch vanuit religiewetenschappelijk perspectief te evalueren.

Communicatie

- vakmatige inzichten en resultaten van eigen wetenschappelijk onderzoek mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek van specialisten en niet-specialisten.

Leervaardigheden

- academische en professionele vaardigheden te tonen, met name met betrekking tot individueel en groepswork, het evalueren en verbeteren van hun werk, ook op basis van feedback van anderen, en het opstellen van en zich houden aan overeengekomen plannen;
- tot zelfstandige oriëntatie op relevante masteropleidingen en/of relevante beroepssectoren.

Wat betreft de afstemming op de arbeidsmarkt geldt dat de opleiding moet kunnen laten zien dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op de eisen van de arbeidsmarkt. Een mogelijke beroepsuitgang is die van het leraarschap godsdienst en levensbeschouwing met een (beperkte) tweedegraads bevoegdheid. Vanuit het beroepsperspectief dienen de bacheloropleidingen religiewetenschappen vooral gezien te worden als generalistische opleidingen, die hun waarde op de arbeidsmarkt ontlenen aan de academische vorming en vaardigheden die voorgaand omschreven zijn.

Naast de bovengenoemde eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Bacheloropleiding Islam en Arabisch

Een bacheloropleiding die hier apart vermeld moet worden is Islam en Arabisch (UU). Deze opleiding is sinds 2007 ondergebracht bij het departement Filosofie en Religiewetenschap (en de voorlopers daarvan) en richt zich vooral op de studie van de islam, meer dan op bijvoorbeeld de taal- en letterkunde, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de naam van de opleiding: Islam en Arabisch.

Gezien de inbedding en het profiel van de opleiding kunnen de criteria die afgesproken zijn voor een bachelor Religiewetenschappen tevens worden gebruikt voor de opleiding Islam en Arabisch, met uitzondering van de eis dat afgestudeerden elementaire kennis dienen te hebben van de grote religieuze tradities in de wereld. In plaats van die eindtermen kunnen de volgende criteria voor taalverwerving en taalkunde uit de visitatie van Regiostudies en Oudheid van 2012 worden gehanteerd, te weten:

- kennis van de taalkundige structuur van het Arabisch (syntaxis, fonologie, morfologie, semantiek, etc.);
- kennis van de woordenschat van het Arabisch;
- kennis van de synchrone en diachrone dimensie van het Arabisch.⁴

Masteropleidingen Theologie / Theologie en religiewetenschappen

Binnen DGO bestaat overeenstemming over de volgende algemene eindtermen voor alle masters binnen het labeldomein van theologie en religiewetenschappen. De afgestudeerde is in staat:

Kennis en inzicht

- te laten zien dat hij/zij beschikt over diepgaande kennis van en inzicht in wetenschappelijke debatten, theoretische perspectieven en methoden in een deelgebied van het domein⁵;
- te laten zien dat hij/zij beschikt over grondige kennis van en inzicht in wetenschappelijke debatten, theoretische perspectieven en methoden met betrekking tot een thema in een deelgebied van het domein dat onder meer blijkt uit een scriptie.

Toepassen van kennis en inzicht

- tot zelfstandige wetenschappelijke analyse van bronnenmateriaal en teksten;
- op een zelfstandige en wetenschappelijke wijze bronnen en literatuur, in (elektronische) catalogi en (elektronische) databases te verzamelen en te verwerken;
- te laten zien dat hij/zij bekend is met de onderzoeksmethoden die gangbaar zijn in een deelgebied van het domein;

⁴ In deze visitatie werden in totaal vier eindtermen gehanteerd, namelijk:

- kennis van de taalkundige structuur van het Arabisch (syntaxis, fonologie, morfologie, semantiek, etc.);
- kennis van de woordenschat van het Arabisch;
- kennis van de synchrone en diachrone dimensie van de betreffende taal gelieerd aan taalkundige theorieën;
- kennis van en inzicht in de taalsituatie en de sociale en politieke aspecten van taalgebruik.

⁵ Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om een subdiscipline maar ook om een bepaald themagebied.

- om zelfstandig onderzoek op te zetten en uit te voeren in een deelgebied van het domein, en daarvan verslag te doen in een scriptie die voldoet aan de in het betreffende vakgebied heersende eisen;
- om verworven kennis toe te passen op complexe vraagstukken in professionele contexten die typerend zijn voor theologie en/of religiewetenschappen.

Oordeelsvorming

- rekening te houden met historische, methodische, maatschappelijke en ethische aspecten bij de wetenschappelijke oordeelsvorming over en analyse van complexe vraagstukken op het eigen vakgebied;
- een zelfstandig oordeel te vormen over de eigen wetenschappelijke verantwoordelijkheid op een deelterrein van theologie en/of religiewetenschappen;
- tot reflectie op academisch niveau op religie in het algemeen en op de actuele situatie van godsdienstige individuen, gemeenschappen en stelsels in hun historische en hedendaagse maatschappelijke en culturele context.

Communicatie

- vakmatige inzichten en resultaten van (eigen) wetenschappelijk onderzoek mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek van specialisten en niet-specialisten.

Leervaardigheden

- academische en professionele vaardigheden te tonen, met name met betrekking tot individueel en groepswork, het evalueren en verbeteren van hun werk, ook op basis van feedback van anderen, en het opstellen van en zich houden aan overeengekomen plannen;
- tot zelfstandige oriëntatie op relevante beroepssectoren.

Wat betreft de afstemming op de arbeidsmarkt, dient de opleiding te kunnen laten zien dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op eisen van de arbeidsmarkt. Hierbij kan men denken aan kerkelijke functies, geestelijk verzorger, consulent op het terrein van religie, en wetenschappelijk onderzoeker. Daarnaast is te denken aan andere academische beroepen waarin kennis van religie zeer relevant is, zoals op het terrein van religieus erfgoedbeheer, communicatie, conflictbeheersing, cultuureducatie, journalistiek en ontwikkelingssamenwerking. Complicerende factor is, dat de werkvelden waar alumni werkzaam zijn, zo divers zijn dat het niet mogelijk is om daarvoor nadere opleidingskwalificaties te omschrijven. Na het verwerven van een werkplek zoeken alumni doorgaans van daaruit meer toegespitste vorming.

Afzonderlijk zij nog vermeld dat de eenjarige opleiding veelal toegang biedt tot de eenjarige opleiding tot eerstegraads bevoegd leraar Godsdienst en levensbeschouwing.

Naast de bovengenoemde eindtermen en kwalificaties die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Driejarige masteropleidingen Theologie

De eisen ten aanzien van theologische masteropleidingen die tevens opleiden voor een kerkelijk ambt zijn door de verschillende kerken expliciet geformuleerd en door de onderwijsinstellingen direct of indirect overgenomen. De erkenning door de kerken van de opleidingen is door hen nauw verbonden met de inhoud van de ambtsopleiding.

De PThU, de TUA en de TUK bieden driejarige masterprogramma's aan die opleiden tot predikant in resp. de Protestantse Kerk in Nederland, de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). De PThU biedt binnen de masteropleiding een traject aan voor het seminarium van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland.

De VU verzorgt een driejarige predikantsmaster die in verschillende trajecten predikanten opleidt voor de Hersteld Hervormde Kerk, de Doopsgezinde Kerken en de Remonstrantse Kerken, in samenwerking met de seminaries verbonden aan deze kerkgenootschappen. Ter informatie: binnen de éénjarige master wordt samengewerkt met de Orthodoxe Kerken, de Unie van

Baptistengemeenten, de Hindoeraad, de Boeddhistische Unie en vertegenwoordigende moskeekoepels. Voor alle opleidingen aan de VU geldt dat maximaal 40% van de vakken door seminariedocenten wordt gegeven. Voor de benoeming van seminariedocenten is instemming van het kerkelijk genootschap én van de faculteit vereist. De kwaliteitszorg berust volledig bij de faculteit.

De Tilburg School of Catholic Theology van TiU en de Theologische Faculteit van de RU zijn bij de inrichting van hun opleidingen gebonden aan de apostolische constitutie *Sapientia Christiana* en vanaf eind 2019 *Veritatis gaudium*, die als kader dienen voor alle kerkelijk opgerichte en/of kerkelijk erkende katholieke theologische faculteiten ter wereld.

Juist als kader laten zij ook de nodige ruimte voor concretisering die rekening houden met nationale wetgeving. Over de afstemming van de curricula op de kerkelijke documenten en de benoemingen van docenten die een *venia docendi*, of *missio canonica* of *nihil obstat* behoeven voeren beide instellingen overleg met hun grootkanselier en/of hun *ordinarius loci*, en met de Congregatie voor Katholieke Educatie te Rome.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een driejarige master theologie en religiewetenschappen. Allereerst voldoet de afgestudeerde aan de algemene eindtermen die geformuleerd staan voor de eenjarige master Theologie & Religiewetenschappen, maar dan toegespitst op het domein van de theologie. Aanvullend is de afgestudeerde in staat:

- te laten zien dat hij/zij beschikt over diepgaande kennis van theologische en daarmee verwante disciplines, inclusief grondslagen, benaderingswijzen en methoden;
- rekening te houden met historische, methodische, maatschappelijke en ethische aspecten bij de wetenschappelijke oordeelsvorming over en analyse van complexe vraagstukken binnen en buiten de eigen context;
- vakmatige inzichten en resultaten mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek binnen en buiten het eigen kerkgenootschap;
- academische en professionele vaardigheden te vertonen die nodig zijn om toegelaten te worden tot het kerkelijk ambt waartoe de master opleidt, en om dit ambt succesvol te kunnen vervullen.

Masterprogramma's Geestelijke verzorging

Op het gebied van krijgsmacht en justitie heeft de overheid bepaalde zendende instanties bevoegd verklaard; binnen het leger en justitiële inrichtingen worden vrijwel uitsluitend geestelijk verzorgers benoemd die een binding hebben met een dergelijke zendende instantie. Op het gebied van zorginstellingen worden door de overheid geen beroepseisen geformuleerd. In de praktijk worden in de zorginstellingen geestelijk verzorgers met zeer uiteenlopende opleidingen op zowel WO- als HBO- niveau aangesteld, met en zonder ambtsbevoegdheid.

De PThU biedt te Groningen binnen de driejarige master Predikantschap een opleiding tot predikant- geestelijk verzorger aan, waarin de kerkelijke eisen van de Protestantse Kerk in Nederland zijn opgenomen. De TiU biedt een driejarige opleiding Theologie aan die zowel opleidt voor een kerkelijk ambt als voor het ambt van geestelijk verzorger. De overige instellingen bieden éénjarige masterprogramma's Geestelijke Verzorging aan.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor de masterprogramma's Geestelijke Verzorging. Allereerst voldoen alle afgestudeerden – dus zowel degenen die een eenjarig programma met succes hebben afgerond als degenen die een driejarig programma het succes hebben afgesloten - aan de algemene eindtermen die geformuleerd staan voor de eenjarige master Theologie & Religiewetenschappen.

Voor de afgestudeerde van een eenjarig programma geldt tevens dat hij/zij in staat is, afhankelijk van de vooropleiding, te laten zien dat hij/zij voldoet aan de eisen die gesteld worden om

ingeschreven te kunnen worden in het register van de SKGV (Stichting Kwaliteitsregister Geestelijke Verzorgers).

Voor de afgestudeerde van een driejarige master geldt voorts dat hij/ zij in staat is:

- te laten zien dat hij/zij beschikt over diepgaande kennis van theologische en daarmee verwante disciplines, inclusief grondslagen, benaderingswijzen en methoden;
- rekening te houden met historische, methodische, maatschappelijke en ethische aspecten bij de wetenschappelijke oordeelsvorming over en analyse van complexe vraagstukken binnen en buiten de eigen context;
- te tonen dat hij/zij voldoet aan de kwalificaties die nodig zijn om toegelaten te worden tot een functie van geestelijk verzorger bij het leger, een justitiële inrichting en/of aan de eisen zoals die gesteld worden om ingeschreven te kunnen worden in het register van de SKGV (Stichting Kwaliteitsregister Geestelijke Verzorgers);
- te laten zien dat hij/zij beschikt over diepgaande kennis van geestelijke verzorging binnen de eigen levensbeschouwelijke traditie;
- de verworven kennis toe te passen binnen het gekozen domein (leger, justitie, zorg etc.);
- academische en professionele vaardigheden te tonen die zij nodig hebben om toegelaten te worden tot het ambt waartoe de master opleidt, en om dit ambt succesvol te kunnen vervullen.

Educatieve masteropleidingen

De educatieve masteropleidingen vallen buiten de visitatie van het domein WO Religie en Theologie.

Afkortingen instellingen

PThU: Protestantse Theologische Universiteit

RU: Radboud Universiteit Nijmegen

RUG: Rijksuniversiteit Groningen

TiU: Tilburg University

TUA: Theologische Universiteit Apeldoorn

TUK: Theologische Universiteit Kampen

UL: Universiteit Leiden

UU: Universiteit Utrecht

UvA: Universiteit van Amsterdam

UvH: Universiteit voor Humanistiek

VU: Vrije Universiteit Amsterdam

BIJLAGE 2: BEOOGDE LEERRESULTATEN

Bacheloropleiding Religiewetenschappen

De student heeft:

- 1 a. kennis van en inzicht in het verschijnsel religie en kennis van en inzicht in de geschiedenis, denkwereld, instituties en praktijk van minimaal drie specifieke religies.
- 1 b. kennis van en inzicht in de belangrijkste theoretische en methodische grondslagen van de religiewetenschappen.
- 1 c. kan over een vraag op het vakgebied een onderzoekbare probleemstelling formuleren, een daarbij passend onderzoek op methodisch verantwoorde wijze uitvoeren en er op adequate wijze over rapporteren.
- 1 d. is in staat kennis en inzicht op het terrein van de Religiewetenschappen toe te passen en relevant te maken voor maatschappelijke en ethische vraagstukken.
- 2 a. is in staat om relevante literatuur te vinden, de kwaliteit ervan te beoordelen, de literatuur te verwerken en er op correcte wijze naar te verwijzen.
- 2 b. kan over kennis en inzichten zowel mondeling als schriftelijk helder en in correct taalgebruik communiceren, zowel met vakgenoten als met een breder publiek.
- 2 c. houdt zich aan normen voor wetenschappelijke integriteit en andere gedragsnormen binnen het vakgebied.
- 2 d. vormt oordelen die gebaseerd zijn op een zorgvuldige afweging van feiten en meningen.
- 2 e. voorbereiding op een verdere studieloopbaan

Bacheloropleiding Islam en Arabisch

De student:

- 1 a. heeft kennis van en inzicht in de geschiedenis en cultuur van de Islamitische wereld;
 - 1 b. heeft kennis van en inzicht in de belangrijkste theoretische en methodische grondslagen van de islamwetenschap;
 - 1 c. kan over een vraag op het vakgebied een onderzoekbare probleemstelling formuleren, een daarbij passend onderzoek op methodisch verantwoorde wijze uitvoeren en er op adequate wijze over rapporteren;
 - 1 d. is in staat kennis en inzicht op het terrein van de Islamwetenschap toe te passen op en relevant te maken voor maatschappelijke en ethische vraagstukken.
 - 2 a. beschikt over een zodanige kennis van het Modern Standaard Arabisch dat hij/zij, met de daarvoor gebruikelijke hulpmiddelen, Arabische teksten over maatschappelijke en religieuze thema's kan begrijpen;
 - 2 b. beschikt over elementaire spreek-, luister-, en schrijfvaardigheid in het Modern Standaard Arabisch.
 - 3 a. is in staat relevante literatuur te vinden, de kwaliteit ervan te beoordelen, te verwerken en er op correcte wijze naar te verwijzen;
 - 3 b. kan over kennis en inzichten zowel mondeling als schriftelijk helder communiceren, zowel met vakgenoten als met een breder publiek;
 - 3 c. houdt zich aan normen voor wetenschappelijke integriteit en andere gedragsnormen binnen het vakgebied;
 - 3 d. vormt oordelen die gebaseerd zijn op een zorgvuldige afweging van feiten en meningen.
- In termen van het Europese Referentiekader (ERK) voor taalonderwijs (zie <http://www.erk.nl>) komt voor leesvaardigheid modern Arabisch neer op niveau B2 (onafhankelijk gebruiker), en voor de overige vaardigheden op niveau A2 (basisgebruiker). Kennis van een Arabisch dialect maakt géén deel uit van deze eindtermen, al stimuleren we de studenten wel zo'n dialect te leren tijdens een minor die ze in Rabat of Cairo kunnen volgen.

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen

Leerlijn 1: Kennis en inzicht

De afgestudeerde heeft kennis van en inzicht in:

- A1. De belangrijkste concepten en theoretische benaderingen die worden gebruikt bij de academische bestudering van religie;

A2. De belangrijkste theorieën met betrekking tot religie in het publieke domein;
A3. Onderzoeksmethoden en strategieën met betrekking tot religie en samenleving.'

Het betreft hier theoretische kennis en inzichten, die in het curriculum vooral terugkeren in de bestuderingen van academische literatuur. De toetsing ervan vindt bij enkele cursussen plaats in tentamens, en in andere gevallen wordt kennis van en inzicht in de stof getoetst aan de hand van essays of papers.

Leerlijn 2. Toepassing van kennis en inzicht

'De afgestudeerde is in staat:

B1. Religiewetenschappelijke kennis en inzichten toe te passen op actuele debatten over religie en samenleving;

B2. Religiewetenschappelijke kennis en inzichten relevant te maken voor opdrachtgevers (o.a. bij de overheid);

B3. Theoretische en methodologische inzichten te operationaliseren in een uitvoerbaar onderzoeksvoorstel;

B4. Onderzoek te doen, daaruit conclusies te trekken en er helder en ondubbelzinnig over te rapporteren.'

Het kunnen toepassen van de kennis op en relevant maken voor actuele debatten over religie en samenleving is een belangrijk doel. Dit heeft zowel betrekking op het verrichten van eigen onderzoek (B3 en 4) – waarbij vanzelfsprekend de opgedane theoretische kennis en inzichten moeten worden gebruikt – als het bijdragen aan het maatschappelijk debat op basis van de opgedane academische kennis (B1 en 2). B3 en 4 worden primair getoetst in de masterscriptie, B1 en 2 in diverse opdrachten tijdens de cursussen, en tijdens de optionele stage.

Binnen de opleiding beoogt de optionele stage studenten te leren hun academische kennis over de maatschappelijke rol van religie vruchtbaar te maken voor maatschappelijke organisatie. Dit kan door ten behoeve van de stagegever een onderzoek te verrichten of een bijdrage te leveren aan een onderzoek. Maar het kan ook door bijvoorbeeld bij te dragen aan een beleidsrapportage. Het academische niveau van de stage wordt verankerd door de eis dat er een stageproduct wordt geleverd waarin wetenschappelijke theorieën uit de religie- en of islamwetenschappen zijn verwerkt.

Leerlijn 3: Oordeelsvorming

'De afgestudeerde is in staat:

C1. Kritisch te reflecteren op actuele debatten over religie en samenleving op grond van gefundeerde theoretische, analytische en methodologische overwegingen;

C2. In vraagstukken m.b.t. religie en samenleving te komen met een wetenschappelijk verantwoord oordeel.'

De opleiding gaat niet uit van specifieke religieuze of maatschappelijke keuzen, maar wil wel alumni afleveren die een goede balans weten te vinden tussen wetenschappelijke distantie enerzijds en maatschappelijke relevantie anderzijds. Iedere student zal in dat opzicht een eigen lijn moeten kiezen, maar ze moeten wel hebben geleerd kritisch te reflecteren over diverse posities in de debatten over religie en samenleving. Daarom wordt al tijdens de opleiding gevraagd dat studenten diverse posities in het debat niet slechts kunnen uitleggen, maar ook evalueren in het licht van wetenschappelijk onderzoek.

Leerlijn 4: Communicatie

'De afgestudeerde is in staat:

D1. Op heldere en gestructureerde wijze mondeling en schriftelijk over eigen onderzoek te rapporteren aan vakgenoten;

D2. Op constructieve wijze commentaar te leveren op rapportages van anderen;

D3. Wetenschappelijke discussies te vertalen naar een breder publiek.'

BIJLAGE 3: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S

Bacheloropleiding Religiewetenschappen

JAAR 1 Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Inleiding religiewetenschappen	Islam, een levende traditie	Sociology of Religion	Heilige teksten
Christendom, van beweging tot wereldreligie	Jodendom: natie, religie en cultuur	Antropologie van de religie	Filosofie en religiekritiek
JAAR 2 Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Verdiepingspakket	Verdiepingspakket	Verdiepingspakket	Verdiepingspakket
Religie in Nederland	Mohammed in heden en verleden	Profileringsruimte	Profileringsruimte
JAAR 3 Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
profileringsruimte	Profileringsruimte	Scriptieseminar	Eindwerkstuk
Profileringsruimte /minor	Profileringsruimte /minor	Profileringsruimte /minor	Profileringsruimte /minor

Tabel 1. Schematische weergave studieprogramma Religiewetenschappen

Bacheloropleiding Islam en Arabisch

Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Jaar 1			
BP1	BP1	BP1	BP1
BP2	BP2	BP2	BP2
Jaar 2			
Verdieping Arab	Verdieping Arab	MINOR/PROFII	MINOR/PROFII
Verdieping Islam	Verdieping Islam	MINOR/PROFII	MINOR/PROFII
Jaar 3			
MINOR/PROFII	MINOR/PROFII	OZ seminar	Eindwerkstuk
Verdieping Islam	Verdieping Islam	MINOR/PROFII	MINOR/PROFII

Tabel 2: Schematische weergave studieprogramma Islam en Arabisch

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen

Blok 1		Blok 2		Blok 3	Blok 4
R&S (verplicht)		M&T (verplicht)		Stage of twee keuzecursussen:	
RPD (verplicht)		Track NVRE	Track KTIS	Scriptie	
Track CVE	Track IBV	IE of LOB			

Tabel 2: Schematische weergave van studieschema voltijdstudent

BIJLAGE 4: BEZOEKPROGRAMMA

Dag 0

16.00 – 18.00 Intern overleg
18.00 Diner

Dag 1

08.45-09.45 Aankomst, pitch en voorbereiding
09.45-10.30 Interview inhoudelijk verantwoordelijken
10.30-11.15 Interview studenten bachelor RW (inclusief OC-lid)
11.15-11.30 Pauze
11.30-12.15 Interview docenten bachelor RW (inclusief OC-lid)
12.15-12.45 Lunch
12.45-13.30 Interview studenten bachelor IA (inclusief OC-lid)
13.30-14.15 Interview docenten bachelor IA (inclusief OC-lid)
14.15-14.30 Pauze
14.30-15.15 Interview examencommissies BA en MA
15.15-16.45 Opstellen voorlopige oordelen BA's
16.45-17.15 Interview alumni

Dag 2

08.45-09.30 Aankomst en voorbereiding
09.30-10.15 Interview studenten master (inclusief OC-lid)
10.15-11.00 Interview docenten master (inclusief OC-lid)
11.00-11.30 Voorbereiden slotinterview
11.30-12.15 Slotinterview formeel verantwoordelijken
12.15-14.00 Opstellen oordelen, incl. lunch
14.00-14.30 Mondelinge terugkoppeling
14.30-14.45 Pauze
14.45-15.15 Ontwikkelgesprek bachelor RW
15.15-15.45 Ontwikkelgesprek bachelor IA
15.45-16.15 Ontwikkelgesprek master
16.15- Borrel

BIJLAGE 5: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek 15 eindwerken bestudeerd van de bacheloropleiding Religiewetenschappen, 15 eindwerken van de bacheloropleiding Islam en Arabisch en 15 eindwerken masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen. De gegevens van de eindwerken zijn bekend bij QANU en zijn op aanvraag beschikbaar.

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

Leestafelstukken	
EC jaarverslagen plus aandachtspunten	digitaal
OC verslagen bachelor	digitaal
OC verslagen master	digitaal
Onderwijsgesprekken verslagen	digitaal
Rapport Young Works	digitaal/papier
Cursusmateriaal (zie selectie)	digitaal/papier/Blackboard
Handleiding bacheloreindwerkstuk	digitaal
Handleiding masterscriptie	digitaal
Geen wereld zonder religie (magazine).	papier
Tijd voor religie. Lustrum tijdschrift Aladdin.	papier
Programmaboek MA RS	papier
Facultaire richtlijn toetsing	digitaal
Ijkpunten toetskwaliteit GW	digitaal
UU richtlijn onderwijs	digitaal
Facultaire beoordelingsformulieren	digitaal
Reglement examencommissie	digitaal

Cursussen		
Bachelor Religiewetenschappen	RE1V18001	Inleiding religiewetenschappen
	RE2V18003	Antropologie van de religie
	RE3V18007	Religie en geweld
Bachelor Islam en Arabisch	RE1V18003	Islam, een levende traditie
	IA3V13002	Koran en Hadith 2018-2019
	IA3V13002	Koran en Hadith 2019-2020
Master Religie en samenleving	FRMV16201	Religie en samenleving
	FRMV16203	Methoden en technieken
	FRMV16205	Christendom in een veranderend Europa